

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

FRANTIŠEK DRTIKOL - HOMO CREATOR

Autor práce:	Josef Kuchyňka
Studijní obor:	Regionální studia
Forma studia:	Kombinované
Vedoucí práce:	PaedDr. Vladimír Kříž
Katedra:	Katedra společenských věd

2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PaedDr. Vladimíru Křížovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále bych chtěl poděkovat zaměstnancům Státního okresního archivu Příbram a ředitelce Galerie Františka Drtikola v Příbrami Haně Ročňákové za vstřícnost a ochotu při poskytování studijních materiálů.

ABSTRAKT

KUCHYŇKA, J. *František Drtikol – Homo Creator : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2011, 72 s.
Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Vladimír Kříž.

Klíčová slova: fotograf, malíř, designér, grafik, filozof, mystik, buddhista, jogín, portrétní fotografie, piktorialismus, secese, symbolismus, Art Deco

Práce se zaměřuje na Františka Drtikola, osobnost příbramského regionu, jež v prvních třech desetiletích 20.století dosáhla světového významu jako fotograf a jejíž umělecké dílo prožívá v současnosti renesanci. Vytváří ucelený portrét včleněním pohledu na Františka Drtikola jako na umělce (malíře, grafika, kreslíře, dekorátéra, designéra) a zároveň jako na významnou duchovní osobnost českého národa (filozofa, mystika, buddhistu a duchovního učitele). V závěru je osobnost zhodnocena ve své komplexnosti a je formulován odkaz jejího uměleckého a lidského hledání jako možný inspirační zdroj současnosti.

ABSTRACT

KUCHYŇKA, J. *František Drtikol – Man Creator : bachelor thesis*. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2011, 72 p.
Supervisor: PaedDr. Vladimír Kříž.

Key words: photographer, painter, designer, graphic artist, philosopher, mystic, Buddhist, yogi, portrait photographs, pictorialism, Art Nouveau, Symbolism, Art Deco

This bachelor thesis deals with an eminent personality of Příbram region, František Drtikol, who became world famous in the first three decades of 20th century as a photographer and whose work of art has been undergoing a revival recently. The thesis gives a complete description of František Drtikol both as an artist (painter, graphic artist, designer, decorator) and as an exceptional Czech spiritual personality (philosopher, mystic, Buddhist, guru). The concluding chapter concentrates on an overall evaluation of his search for truth and on his still living intellectual, artistic and spiritual legacy.

OBSAH

ÚVOD	8
1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	10
2 ŽIVOT OSOBNÍ A RODINNÝ- F. Drtikol: Syn, manžel, otec	12
3 ŽIVOT PROFESNÍ A OBČANSKÝ	16
3. 1. F. Drtikol: Živnostník.....	16
3. 2. F. Drtikol: Občan.....	19
3.3. F. Drtikol: Pedagog	22
4 ŽIVOT UMĚLECKÝ A SPOLEČENSKÝ	26
4.1. F. Drtikol: Fotograf	26
4.2. F. Drtikol: Grafik, kreslíř	33
4.3. F. Drtikol: Malíř	34
4.4. F. Drtikol: Dekorátér, designér	37
5 ŽIVOT FILOZOFICKÝ, NÁBOŽENSKÝ A DUCHOVNÍ	39
5.1. F. Drtikol: Filozof, mystik, buddhista	39
5.2. F. Drtikol: Duchovní učitel, jogín	44
ZÁVĚR : Temnosvit života a světlo poznání.....	50
PŘÍLOHY	55
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	71

MOTTO

„JEN V TICHU BOŽÍM STÁVÁ SE ČLOVĚK TVŮRCEM. JINAK JE HERCEM. VĚTŠINA LIDÍ PAK JEN DŘEVĚNÝMI LOUTKAMI“.

FRANTIŠEK DRTIKOL

ÚVOD

Na pamětní desce umístěné v průčelí rodného domu Františka Drtikola na Václavském náměstí v Příbrami nalezneme tato slova: „*V tomto domě měl v letech 1907-1910 svůj první ateliér příbramský rodák František Drtikol (1883-1961), světoznámý fotograf a výtvarník*“ (viz. Příloha č. 4). Jeho jméno je dnes veřejnosti známo ve spojitosti s kariérou významného uměleckého fotografa. Není tomu však tak dávno, kdy bychom jeho jméno marně hledali v českých knihách o dějinách fotografie. Po nástupu stalinistického komunistického režimu v únoru 1948 bylo jeho umělecké dílo odmítáno jako buržoazní, neuchopitelné pro široké masy a vzdálené společenským a ideologickým potřebám doby. Jméno talentovaného a originálního fotografa meziválečného Československa, jenž získal mezinárodní renomé, bylo české veřejnosti zamlčováno. První vlna oživení zájmu o Drtikola - fotografa nastala až v roce 1972 v souvislosti s uspořádáním samostatné výstavy „František Drtikol“ v Umělecko-průmyslovém muzeu v Praze. Druhou renesanci zájmu přinesla výstava „František Drtikol: fotograf, malíř, mystik,“ uskutečněná v pražském Rudolfinu v roce 1998. V roce 1986 vydala A. Fárová v Mnichově monografii „František Drtikol Photograph des Art Deco“, jež vzbudila velký zájem fotografa St. Doležala. Ten v roce 2001 založil nakladatelství Svět, ve kterém vycházejí knihy s Drtikolovými fotografiemi, obrazy a texty. 22. června 2000 byla v Galerii Zámeček v Drtikolově rodné Příbrami otevřena stálá expozice o jeho životě a díle. Vznikla ve spolupráci s Umělecko-průmyslovým muzeem v Praze, jejím kurátorem byl J. Mlčoch. Převážnou část expozice tvoří reprodukce originálů Drtikolových fotografií ze sbírky UPM Praha. Dokladem vzrůstajícího zájmu o Drtikolův umělecký a myšlenkový odkaz je zvyšující se návštěvnost příbramské galerie. Z údajů poskytnutých paní Hanou Ročňákovou, ředitelkou Galerie Františka Drtikola, vyplývá, že od otevření stálé expozice v roce 2000 každoročně navštíví galerii v průměru kolem 6 700 osob. Návštěvnost kulminovala v roce 2008, kdy výstavu shlédlo přes 8 000 návštěvníků. V roce 2001 tvořily Drtikolovy fotografie součást výstavy „Akt v české fotografii“, která byla pořádána na Pražském hradě a posléze reprízována v zahraničí - např. v Paříži, Moskvě, Cáchách, Poznani, Bratislavě, Athénách. Poslední samostatná výstava nazvaná „František Drtikol“ proběhla v březnu 2009 v Bruselu.

V tomto roce uplyne půl století od úmrtí Františka Drtikola. Záměrem této bakalářské práce je formulovat to, co z Drtikolova odkazu zůstává stále živé a aktuální. Tento významný příbramský rodák totiž není jen světově proslulým fotografem. Jeho

tvorba je mnohem obsáhlejší; zahrnuje též dílo malířské, kreslířské, grafické, designérské a dekorativní. Významný duchovní odkaz přinášejí i Drtikolovy vlastní texty (osobní korespondence, knižní publikace „Žena ve světle“, záznamy myšlenek). První publikace věnované Drtikolově výtvarné činnosti a filozofickým a náboženským názorům se objevily až po roce 1989. Jako malíř a osobitý myslitel zůstává však Drtikol stále nedoceněn. Tato bakalářská práce se pokusí o nové hledání F. Drtikola jako všestranného umělce a významné osobnosti; o komplexní hledání osobnosti v souvislostech jejího života osobního, rodinného, profesního, občanského, uměleckého, společenského, filozofického, náboženského a duchovního. Vzhledem k tomu, že práce je zpracovávána pro studijní obor „Regionální studia“, větší pozornost je v rámci životních etap této osobnosti věnována příbramským reáliím a momentům spojeným s Drtikolovým působením v rodném městě.

1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

V samotném názvu „František Drtikol - Homo Creator“ je obsažen cíl této bakalářské práce, jímž je zhodnocení tvůrčího odkazu této osobnosti pro současnost na základě vytvoření jejího komplexního obrazu. Ucelený portrét vznikne na základě včlenění pohledu na F. Drtikola nejen jako na umělce, zabývajícího se vedle fotografování i dalšími uměleckými sférami, ale i jako na významnou duchovní osobnost. Titul bakalářské práce spolu s doprovodným citátem vymezuje základní úhel pohledu na tuto osobnost jako na hledače tvůrčích možností ve dvou základních polohách - jako člověka a jako umělce. Práce se pokusí odhalit to, co zůstává z odkazu tohoto hledače životní a umělecké pravdy živoucí a inspirativní pro současnost. Sledováním Drtikolova života v úzce vymezených oblastech (osobní a rodinné; profesní a občanské; umělecké a společenské; filozofické, náboženské a duchovní) směřuje práce k nové interpretaci skrze naplnění životních rolí, vztahujících se k osobní, společenské a posléze i duchovní seberealizaci. Je pokusem o zařazení Drtikolovy umělecké a duchovní tvorby do kontextu doby a širších souvislostí včetně zhodnocení jeho uměleckého odkazu v období postmodernismu.

Pro přehlednost je práce rozčleněna do čtyř základních kapitol. První kapitola se zabývá Drtikolovým osobním a rodinným životem. Zde jsou vytyčeny tři sféry bádání-Drtikol v roli syna, manžela a otce. Druhá kapitola se soustřeďuje na Drtikolův život profesní a občanský ve třech podkapitolách: „F. Drtikol: Živnostník“, „F. Drtikol: Občan“ a „F. Drtikol: Pedagog“. Třetí kapitola je věnována Drtikolově životu uměleckému a společenskému ve čtyřech podkapitolách, jež odrážejí jednotlivé oblasti všestranné Drtikolovy umělecké tvorby, a představují jej jako fotografa; grafika a kreslíře; malíře; dekorátéra a designéra. Poslední kapitola se zaměřuje na Drtikolův život filozofický, náboženský a duchovní. Drtikol je ve dvou podkapitolách prezentován jako filozof, mystik a buddhista a dále jako duchovní učitel a jogín. V souladu se záměrem této práce vyjádřeným titulem „František Drtikol - Homo Creator“ je závěr pokusem o zobecnění toho, jak došlo k naplnění Drtikolových tvůrčích možností v jednotlivých aspektech jeho života. Závěr je i pokusem o interpretaci případných paradoxů jeho života (zde byla práce inspirována Vl. Birgusem a jeho označením Drtikola za „muže kontrapunktů a paradoxů“).

Jako zdroj informací jsou použity české knižní materiály o Františku Drtikolovi (např. monografické práce Vl. Birguse, J. Mouchy, J. Mlčocha, K. Klaricové, K. Funka); publikované Drtikolovy texty (kniha „Oči široce otevřené“, „Deníky

a dopisy z let 1914 - 1918 věnované E. Janské“, „Duchovní cesta sv. 1, 2“); souborné publikace o české fotografii (např. z pera A. Fárové, Vl. Birguse, J. Mlčocha); o české mystice (např. autorů J. Sanitřáka a M. Nakonečného). Další zdroj informací představují časopisecké články (např. v časopisech Československá fotografie, Dingir, Výtvarné umění). Informace jsou dále čerpány z filmu režiséra J. Holny „Fotograf F. Drtikol“, natočeného v roce 2000. Příbramské reálie jsou též inspirovány knihou J. Fryše „Dvanáct osudů dvou staletí“. Veškeré použité knižní materiály a texty jsou uvedeny v seznamu použité literatury i v příslušných odkazech. Vedle práce s literaturou se badatelské úsilí zaměřuje na ověření některých životopisných údajů ve Státním okresním archivu v Příbrami a na studium některých strojopisných a rukopisných materiálů uložených v archivu UPM Praha. Drtikolova osobní korespondence s originálním českým filozofem L. Klímou je konfrontována s texty publikovanými v Klímově „Sebraných spisech II - Hominibus“. Součástí práce je i vlastní fotodokumentace míst spjatých s Drtikolem a Příbramí (např. fotografie rodného domu, hřbitovního náhrobku).

Kvůli přehlednosti je do příloh této práce zařazena pasáž „Životopis Františka Drtikola“ v základních datech. Přílohy obsahují dále fotografický materiál, dokumentující Drtikolův osobní život od dětských let až po poslední fotografii z roku 1960. Tuto sérii uzavírá fotografie příbramského náhrobku. Součástí fotodokumentace jsou i Drtikolovy autoportréty uspořádané v chronologickém sledu. Další část příloh přináší reprezentativní průřez Drtikolovým uměleckým dílem (včetně fotografie „Vlna“ z roku 1925, která v současnosti představuje nejdražší českou fotografii. V březnu 2010 byla jedna varianta této fotografie na uměleckém veletrhu v Maastrichtu nabízena sběratelům za 400 tisíc eur, v českých korunách tedy za více než 9, 5 miliónu. 13. března 2011 byl originál této fotografie ukraden ze stálé expozice Umělecko-průmyslového muzea v Praze. Dle slov ředitelky muzea Heleny Königsmarkové je „skutečná umělecko-historická cena této fotografie prakticky nevyčíslitelná“).

2 ŽIVOT OSOBNÍ A RODINNÝ- F. Drtikol: Syn, manžel, otec

František Drtikol se narodil 3. března 1883 v Příbrami jako třetí dítě manželům Františku a Marii (roz. Opplové) Drtikolovým. V rodině vyrůstaly již dvě starší sestry- Emilie a Marie. Otec byl majitelem obchodu se smíšeným zbožím, matka se starala o domácnost a výchovu dětí. I přes otcovo postavení malého živnostníka žila rodina v poměrně skromných poměrech. Obchod příliš neprosperoval, rodiče navíc stíráli na synovo vzdělání a věno dcer.¹ Otec působil nějaký čas i jako příbramský radní. Byl to člověk širokého rozhledu a velký altruista. Po letech Drtikol o svých rodičích napsal: „*Když vzpomínám na svoje rodiče, vzpomínám na ně s velkou úctou. Měl jsem dobré a čestné rodiče. Otec byl poctivý člověk a velký dobrák. Mnoho havířů a chudých, když udělali u něj nějaký ten dluh, nebyli proto žalováni a tatínek jim ho odpustil. Žádný žebrák neodešel od nás, aby něco nedostal*“.²

Příbram Drtikolova dětství a dospívání byla významným královským horním městem Rakouska - Uherska s životem poutního místa na Svaté Hoře. Realita všednodenního života horníků a sváteční ruch poutníků inspirovaly mladého Drtikola k vytváření vlastních imaginárních světů.³ Již od dětství nesmírně rád kreslil a četl. Tento jeho zájem se ještě více prohloubil během studií na příbramském reálném gymnáziu. Prostředí školy však nebylo v tomto smyslu příliš inspirativní, a tak se Drtikol věnoval četbě a kresbám ve svém volném čase často na úkor studia. Patřil ke slabším studentům, největší problémy měl s německým jazykem a latinou. Jeho velkou touhou bylo věnovat se studiu malířství na Akademii výtvarných umění nebo na Uměleckoprůmyslové škole v Praze. Po dokončení nižšího příbramského gymnázia jej však otec dal do učení k místnímu fotografovi A. Mattasovi. O synově velké touze věděl, ale neuspokojivé známky z kreslení a perspektiva nejistého malířského živobytí ho přesvědčily o nereálnosti takového kroku. Tři učednická léta proběhla ve znamení spíše pomocných prací, k vlastnímu fotografování se Drtikol vlastně téměř nedostal.⁴ Po vyučení otec vyhověl synovu přání a finančně jej podporoval během studií na „Učebním a výzkumném ústavu pro fotografii“ v Mnichově. Intenzivně se zajímal o jeho studium, korespondoval s profesory a snažil se najít pro jeho odhalený talent co nejlepší uplatnění.⁵ Naplněním otcových ambic bylo založení vlastního ateliéru v Příbrami. S otcovou finanční pomocí si tak Drtikol v roce 1907 otevřel „Ateliér František Drtikol Příbram“. Jeho

¹ MOUCHA, J. *František Drtikol*, 1. vyd., Praha, 2007, s.30.

² FRYŠ, J. *Dvanáct osudů dvou století*. 1.vyd. Příbram, 2006, s. 120.

³ MLČOCH, J. *František Drtikol Fotografie z let 1901-1914 a album Z dvorů a dvorečků staré Prahy*. 1. vyd. Praha, 1999, s.12.

⁴ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 6.

⁵ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 331.

umělecké ambice a touha po seberealizaci byly však větší, než jaké nabízel izolovaný prostor provinčního ateliéru konzervativního maloměsta. Otec, vědom si synových vyšších aspirací i finančních těžkostí spojených s provozem ateliéru, nakonec jeho záměr odejít do Prahy schválil.

Drtikol se od počátku jevil jako introvertní dítě se sklonem k samotářství. Hlubší vztah měl k sestře Emilii, jak o tom svědčí jeho zápisky z 20. let. V době dospívání se přátelil s K. Hojdenem a F. Brožem, spojovalo je hledání smyslu života a zájem o filozofii a náboženství. Dokladem Drtikolova myšlenkového a citového světa v letech 1914 - 1918, kdy sloužil na vojně v týlu 1. světové války, jsou jeho deníky a dopisy (souborně byly poprvé publikovány v roce 2001). Tyto texty ukazují Drtikola jako značně introvertního, sečtělého člověka, hypersenzitivního rozháraného třicátníka plného protikladných názorů, sebevědomí a fanfaronství a současně i nejistot, pochyb a sebelítosti.⁶ Dopisy včetně deníků byly adresovány Elišce Janské, jeho platonické lásce. Eliška Janská byla o dvanáct let mladší a Drtikol ji poznal jako spolumajitel pražského fotoateliéru při fotografování tabla pro jednu pražskou vyšší dívčí školu. Jak texty prozrazují, Drtikol k ní zahořel vášnivou láskou, kdy zažíval, že jeho „ubohá duše visí jak Kristus na kříži ztýraná touhou“. Drtikol vyjadřuje pochybnosti o své schopnosti být milován a konstatuje, že se nenarodil proto, aby ho žena milovala. Dočítáme se, že nikoho před ní nemiloval a že vždy zůstal ženám pouze přítelem, ale nikdy mužem a milencem, a lásku poznal jen tu, kterou si kupoval. Drtikol v dopisech chválí sex a bouří se proti instituci manželství: „*Vy si představujete manželství jako velice solidní občanskou instituci. Já se na to dívám jako na nejpitomějši věc, kterou staletí vymyslela. Je to nejhorší, nejškodlivější instituce, která vůbec existuje. Podívejte se do kteréhokoli manželství, jestli jsou ti lidé šťastni! Jeden lže druhému, podvádí ho, muž chodí do hospod, pije, karbaní, spolkaří a žena? Cožpak nechápete, že chci něco dočista jiného? Něco čistčího?*“⁷ I přes Drtikolovy neúspěchy v lásce, se žena jako objekt stává obscedantní vizí Drtikola - umělce. V proměnách jejího zobrazování se odrážejí změny Drtikolových postojů k ženám. Byla-li Eliška Janská předobrazem jeho fotografií z prvního tvůrčího období, kdy zobrazoval ženu především jako zbožštěnou duševní bytost, „*femme fragile*“, pak Drtikolova první manželka Ervína Kupferová se stala inspirací k zpodobování démonicky osudové „*femme fatale*“.⁸

⁶ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 24.

⁷ DRTIKOL F. (k vydání připravil Stanislav Doležal) *Deníky a dopisy z let 1914-1918 věnované Elišce Janské*. 1. vyd. Praha, 2001 s. 152-3.

⁸ MARKOVÁ, T. *Role ženy ve výtvarném díle Františka Drtikola*. [online]. Brno, 2008 [cit. 2010-08-11]. Bakalářská práce (Bc.). Masarykova universita v Brně. Filozofická fakulta. Dostupný z WWW: <http://www.is.muni.cz/th/165260/ff_b/>. s. 28.

S Ervínou se blíže seznámil v roce 1919, kdy mu jako tanečnice stála modelem. V roce 1920 se vzali a o rok později se jim narodila dcera Ervina. Drtikolova manželka vystupovala jako výrazová tanečnice (tanečnice dalcrozeovského typu) v Národním a Vinohradském divadle.⁹ Toto manželství však po šesti letech skončilo rozvodem (neformálně skončilo manželství již po čtyřech letech). Rok rozvodu 1926 byl zároveň i rokem úmrtí Drtikolova otce. Koncem 30. let bilancoval Drtikol své manželství těmito slovy: „*Pokud jde o mé manželství a že paní ode mne odešla - bylo jedno. To muselo tak být. Musel jsem poznat, co je to manželství (Buddha tomu říká „špinavý kout“), co je otcovství (mám dcerušku); co je láska, nenávisť, žárlivost, ješitnost, povrchnost; samé druhé póly té samé věci*“.¹⁰ Znovu vyjadřuje svůj názor z válečných deníků, že manželství - vzato lidsky - je jedna přežívající instituce největší sobeckosti. Přesto se v roce 1942 oženil Drtikol podruhé. Jeho ženou se stala Jarmila Rambousková, fotografka a žačka, která v jeho pražském ateliéru pracovala od roku 1921. Sňatkem ji Drtikol zachránil před pracovním nasazením v Německu. Lze říci, že manželka Jarmila smířila Drtikola s ženským prvkem. Byla jeho laborantkou v době slávy ve 20. letech, jeho obětavou pomocnicí v letech následujících. Nezištně stála po jeho boku až do své smrti v roce 1959. Starost o zestárlého Drtikola, kterého postupující arteroskleróza ochromila, předala oddané a nezištné paní Anně Soukupové, bankovní úřednici na důchodu, která mu dosloužila až do jeho smrti v roce 1961.¹¹

Dceru Ervinu nesmírně miloval, byť žila s matkou, odděleně od něho. Od jejích šesti let se s ní však vídal jenom zřídkka, neboť v roce 1927 odjela s matkou do Charkova, kde tato působila do roku 1933 jako choreografka a tanečnice v Ševčenkově divadle a vyučovala tanec v tamním hudebně-divadelním ústavu.¹² Po návratu do Čech se Kupflerová znovu provdala. Dle svědectví Erviny její matka po posledním setkání s Drtikolem v 50. letech pronesla: „*Největší omyl mého života byl, že jsem Fráňu opustila*“. Režisér J. Holna v roce 2000 natočil film „Fotograf František Drtikol“. Drtikolova dcera, Ervina Boková - Drtikolová, se v něm vyznává z lásky k svému otci: „*Tatínek miloval hudbu, zvířata a já v jeho ateliéru vyrůstala do pěti let, ale nemám žel mnoho vzpomínek. Takhle malé dítě si těžko pamatuje*“. Se svým otcem se více sblížila až na konci jeho života, kdy spolu rozmlouvali o duchovních otázkách. Jeho překlady duchovní literatury se jí dostaly do ruky až po jeho smrti. Podle ní to bylo velké dědic-

⁹ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 20.

¹⁰ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 357.

¹¹ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 339.

¹² BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 43.

tví, jež jí bylo v horoskopu předpovězeno - duchovní dědictví jejího otce. Film končí slovy jejího vyznání: „*A tak mu denně děkuju a lituju jen, že jsme se tak málo viděli*“.¹³ (Ervina Boková - Drtikolová zemřela v roce 2005.)

František Drtikol zemřel přirozenou smrtí 13. ledna 1961 v Praze. Pohřeb žehem proběhl 17. ledna. Jeho bytí se uzavřelo v rodné Příbrami, kde je jeho popel uložen na městském pohřebišti v rodinném hrobě (v roce 1959 zde byla pochována i jeho žena Jarmila).¹⁴ Ve své poslední vůli (její rukopis byl nalezen v jeho ateliéru v psacím stole v obálce nadepsané „Jarka“ a dle dostupných informací byl napsán ještě před rokem 1959) uvedl: „*Až umřu, nech mi dát silnou morfiovou injekci. Chci být pochován nahý - v Příbrami mezi tatínkem a maminkou*“.¹⁵

¹³ HOLNA, J. *Fotograf František Drtikol* (dokumentární film): autentický záznam promluvy Erviny Bokové-Drtikolové ČT-2, 6. 10. 2009.

¹⁴ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 161.

¹⁵ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha, 2008, s. 187.

3 ŽIVOT PROFESNÍ A OBČANSKÝ

3. 1. F. Drtikol: Živnostník

Drtikolovo dokonale zvládnuté fotografické řemeslo spolu s osobitou výrazovou poetikou způsobuje, že lze jen stěží udělat zřetelnou dělicí čáru mezi jeho činností portrétního fotografa a uměleckého fotografa volné tvorby. Vandrovní rok 1904 strávený po ukončení mnichovské školy praxí v Německu (Karlsruhe), Švýcarsku (Churu) a v Čechách (Turnov, Praha) Drtikolovi ukázal, že by nemohl pracovat pro zaměstnavatele s menším rozhledem, než jakého sám nabyt. Prázdná řemeslná rutina běžných živnostenských ateliérů neuspokojovala ambice mladého nadaného fotografa.¹⁶ Na čas strávený v Karlsruhe vzpomínal ve svém životopisu takto: „*Ze školy jsem dostal místo v Karlsruhe. Tam jsem byl velice krátce, protože můj pan šéf, vzdor tomu, že byl dvorní fotograf, byl fotografický zaostalec*“.¹⁷ Vlastní živnostenskou kariéru zahájil Drtikol po ukončení tříleté služby v rakousko-uherské armádě. Roku 1907 si otevřel v Příbrami na Václavském náměstí číslo 144/II vlastní fotoateliér (ateliér byl označen nad průjezdem domu velkou bílou cedulí „Fotograf František Drtikol“).

Tento ateliér byl na svou dobu poměrně dobře vybavený (v Příbrami byly v té době další tři fotografické ateliéry).¹⁸ Drtikol se musel zaměřit na portrétní tvorbu, aby měl jeho ateliér v Příbrami šanci přežít. Vytvářel zakázkové portréty inklinující k secesnímu pojetí a k tomu účelu využíval svého mistrovství v užívání nejrůznějších ušlechtilých tisků. V inzerci ke své živnosti nabízel Drtikol moderní fotografování, portrétování a zvětšení každého druhu. Z portrétní tvorby jeho příbramského fotoateliéru se však nezachovalo mnoho dokladů. Lze říci, že Drtikol ve svých 24 letech, kdy zahájil činnost svého prvního fotoateliéru, byl profesionálně nejvzdělanějším fotografem v Čechách.¹⁹ V žádném případě se Drtikol nechtěl utopit v moři tuctových ateliérových zakázek, a tak se utíkal i k vlastní mimoživnostenské volné tvorbě (viz kapitola 4). Leč navzdory otcovým předpovědím, dle nichž lze v živnosti fotografa „vydělat žoky peněz, mít dům a rajtovat na koních“, Drtikolův ateliér nevynášel. V roce 1909 Drtikolova živnost zkrachovala. Drtikolovy fotografie sice patřily již tehdy k tomu nejlepšímu, co v tehdejší české fotografii vznikalo, přesto se podnikání ukázalo jako nerentabilní. Neúspěšnost mohla být zaviněna i Drtikolovou zálibou v tvorbě aktů, jež v prostředí frekventovaného poutního místa a konzervativního

¹⁶ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 11.

¹⁷ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 31.

¹⁸ FRYŠ, J. *Dvanáct osudů dvou staletí*. 1. vyd. Příbram, 2006, s. 126.

¹⁹ MLČOCH, J. *František Drtikol Fotografie z let 1901-1914 a album Z dvorů a dvorečků staré Prahy*. 1. vyd. Praha, 1999, s. 17.

maloměsta mohlo vyvolávat negativní emoce. V činnosti ateliéru posléze pokračoval příbramský fotograf V. Petřík. Drtikol po letech hodnotil své příbramské tvůrčí období těmito slovy: „Protože nebyly v Příbrami pro mne a pro moje umělecké aspirace příznivé podmínky, odjel jsem“.²⁰ Ani samotná tehdejší doba nebyla pro podnikání v Příbrami příznivá. S klesáním výtěžku stříbrných dolů některé závody zanikaly a mnoho lidí odcházelo za prací jinam. Zlom v Drtikolově životě nastal v polovině roku 1910, kdy byl osloven Artělem, svépomocným uměleckoprůmyslovým družstvem v Praze, nabídkou ke spolupráci. 22. října mu byl odeslán dopis následujícího znění: „Laskavostí pana Jana Wimmra byli jsme upozorněni na Vaše fotografie a byli bychom ochotni tyto prodávati. Žádáme vás o sdělení vašich obchodních podmínek“.²¹ Drtikol začne prodávat své fotografie prostřednictvím Artělu a obchodně se zařazuje.

Následuje odvážné a osudové rozhodnutí. Drtikol v roce 1910 natrvalo přesídlil do Prahy. V ulici V Kolkovně číslo 5 (číslo popisné 920-I) na Starém Městě otevřel svůj první pražský ateliér „Drtikol a spol.“. Provozoval zde fotografickou činnost v domě, ve kterém sám bydlel. Brzy se ukázalo, že vybavení včetně stísněných prostor fotoateliéru je pro živnost nevyhovující.²² Drtikol se stal v Praze členem „Českého klubu fotografů amatérů“ a zde se seznámil se svým budoucím obchodním společníkem Augustinem Škardou, úředníkem zemského správního výboru. Vznikla tak obchodní dvojice Drtikol - Škarda, která v únoru 1910 otevřela ateliér ve Vodičkově ulici č. 7 (na rohu Jungmannovy ulice).²³ Je pravděpodobné, že Škardova spoluúčast měla především finanční charakter. Lze předpokládat, že Drtikol si nemohl vše pořídit z vlastních financí. Ani jeho otec mu nemohl pomoci, neboť jeho příbramský obchod upadal.

Fotoateliér „Drtikol - Škarda“ se stal jedním ze středisek české kulturní a společenské elity. K popularitě ateliéru přispěla spolupráce ateliéru s Artělem. V Praze bylo tou dobou 83 fotografických ateliérů. Ve Vodičkově ulici (směrem k Václavskému náměstí) sídlila jeho největší konkurence, firma Jana Langhans, která si vysloužila přívlastek „továrna na fotografie“. Drtikol lákal zákazníky reklamním textem: „Jasný paprsek světla řízený citem umělce věrně vytvoří v okamžiku jedinečnou upomínku Vám i Vaším milým pro památku navždy“.²⁴ Práce fotoateliéru vystavoval Drtikol pro reklamu v Urbánkových výkladních skříních u Národního divadla. Prvními zákazníky tohoto ateliéru byli abiturienti žádající o zhotovení snímků pro šestnáct maturitních vývěsek.

²⁰ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 31.

²¹ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 332.

²² BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 15.

²³ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 333.

²⁴ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 34.

Ateliér se specializoval na portrétní fotografii, jež byla provedena zejména v secesním olejotisku a gumotisku. Od prací jiných autorů se Drtikolovy portréty odlišovaly promyšlenou kompozicí. Drtikol byl zároveň výborným psychologem a dokázal v jediném okamžiku zachytit nejcharakterističtější výraz portrétovaného.²⁵ Ateliér se stal brzy dostaveníčkem umělců, vynikajících osobností doby; světa malířů, herců, sochařů, hudebníků i politiků. Patřilo k dobrému tónu dát se u něho portrétovat. Drtikol dokonce zamýšlel vydat soubor portrétů osobností českého kulturního života. Zpočátku Drtikol zaměstnával dvě pracovnice - asistentku a fotografku. V ateliéru se vyučil budoucí osobitý český fotograf Jaroslav Rössler. V roce 1921 se Drtikol po soudních jednáních rozešel kvůli nejasnostem v hospodaření ateliéru v letech 1914 - 1921 se svým společníkem (na razítku firmy však přídavek „a spol.“ nezmizelo). Drtikolův ateliér si udržel nejvýznamnější postavení v Praze až do konce 20. let minulého století. O věhlasu fotoateliéru vypovídá množství dobových podobizen z 20. let. Drtikol po letech na toto období se zadostiučiněním vzpomíná takto: „*Však se u mne dveře netrhly*“.²⁶

S rokem 1929 v souvislosti s krachem na newyorské burze přestává živnost prosperovat. Živnost by s nástupem 30. let vyžadovala též inovaci, pokud si měla udržet vrcholnou úroveň. Drtikol se dostává v době hospodářské krize do stále větších ekonomických problémů. Ve svém životopise na to později vzpomíná: „*Začal jsem živořit. Obchod nešel. A já v letech 1930 - 1934 byl rád, že jsem si sehnal na oběd*“.²⁷ Hlavní obživou mu zůstávala jen portrétní tvorba (aktům se věnoval již málo). Postupně začínal být unaven z ateliérové práce i špatné ekonomické situace podniku. Roku 1932 nabízel svůj fotoateliér k prodeji. Ve Foto - novinách uveřejnil inzerát tohoto znění: „*Dovolují si Vám nabídnout ke koupi můj renomovaný ateliér, který se nachází v centru Prahy, za cenu 90 tisíc. Důvody, proč tak činím, jsou rázu čistě osobního. Obrat za minulý rok obnášel Kč 100 000, kterýžto obnos by se jistě zvětšil zavedením se pro práci amatérskou a fotografování mimo ateliér, ježto sám jsem se dosud výlučně zabýval fotografií pouze portrétní*“.²⁸ Nakonec jej prodal o tři roky později (nepodařilo se mu ho prodat v celku, ale rozprodal ho po částech). Ve věku 52 let skončil s podnikáním a také s fotografováním. V roce 1938 požádal o úřední výmaz firmy: „*Pro nepříznivé finanční a hospodářské poměry rozhodl jsem se tuto firmu likvidovati a také ji již neprovozují*“.²⁹ V osobní korespondenci z roku 1947 Drtikol hodnotí své

²⁵ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 17.

²⁶ JENÍČEK, J. Na besedě u Františka Drtikola, *Československá fotografie*, 1955, roč. 6, č. 2, s. 18.

²⁷ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 45.

²⁸ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 159.

²⁹ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 159.

podnikání ve 30. letech takto: „Věřitelé a exekutoři si podávali kliku - a přitom „kšeft“ jsem měl a musel jsem ho nějakým způsobem stále udržovat. A tak se to tlouklo celé ty roky. Až mě to všechno nasralo, všechno jsem prodal, zaplatil účty a v kapse nezbyla ani vindra. To bylo v roce 1935“.³⁰

Drtikol se snažil vyhnout bezduché a řemeslné fotografii běžné živnostenské produkce. Stal předchůdcem té nejlepší portrétní živnostenské tvorby se znaky osobitého rukopisu. Pro své podobizny nalézal nejen optimální světlo, ale i dotvářející gesto (někdy i reálný nebo emotivní náznak prostředí). Jak konstatoval při rozmluvě s J. Jeníčkem v roce 1955: „Pro mne fotografie byla vždy uměním, nikdy dojnou krávou“.³¹ Dle A. Fárové je Drtikol „jedinou osobností československé fotografie, která od začátku století do 20. let překlenuje prázdnotu mezi ateliérovou produkcí, živnostenskou fotografií a zrozením tvůrců“.

3. 2. F. Drtikol: Občan

František Drtikol, od dětství samotář-introvert se sklonem k mysticismu, nikdy netíhl ke spolkové činnosti a aktivní účasti na společenském životě - s výjimkou světa uměleckého a s výjimkou období 1945 - 48, kdy se angažoval v pomoci na veřejně prospěšné rovině. I jako umělec byl někdy nezařaditelný, originalitou své individuality sám sebe vyřazoval. Jeho heslem bylo vždy se svobodně orientovat a neulpět, fanatismus v jakékoli oblasti mu byl cizí.

V době gymnaziálních studií na protest proti klerikálnímu duchu školy, byt' nebyl společenskému sdružování příliš nakloněn, chodil přes zákaz školy cvičit do místního Sokola.³² V období svého příbramského ateliéru se účastnil všech významných událostí města a pořizoval jejich fotografickou dokumentaci - např. nejruznějších slavností (včetně sletů) apod.³³ Byla to však účast spíše Drtikola - živnostníka než Drtikola - občana, z dobového společenského dění projevoval zájem zejména o současnou kulturu a umění, politika jej mýjela. Snad tento postoj souvisel i s hořkou zkušeností jeho otce jako příbramského radního. Drtikol na svého otce vzpomíná v tomto smyslu takto: „Když se stal městským radním, měl časté konflikty, protože se někteří dávali podplácet a tatínek jim to vytýkal“.³⁴ Drtikolův negativní vztah k Rakousku-Uhersku a jeho státní mašinérii dokládají jednoznačně jeho texty publikované v knize

³⁰ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 159.

³¹ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 43.

³² FRYŠ, J. *Dvanáct osudů dvou staletí*. 1. vyd. Příbram, 2006, s. 120.

³³ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 11.

³⁴ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 329.

„Deníky a dopisy z let 1914-1918“, kdy byl povolán k týlovému vojsku do Benešova u Prahy. Barvitě popisoval hrůzná zranění vojáků, přivážených z fronty a strašné masakry, o nichž slyšel od kolegů.³⁵ Pociťoval absolutní bezmoc vojáka čekajícího v týlu: „*Bud' at' je mír nebo at' se rvem. Mám chuť zabíjet, rozparovat břicha, rozbíjet lebky, střílet na lidi, rvát se a sám se nechat zabít. Anebo jet domů, vrátit se k tomu druhému boji - který se vede taky na nože*“.³⁶ Smrt je nablízku, ale nehrozí mu. Jedná se o otřesnou sebereflexi jednoho z miliónů manipulovaných pěšáků. Drtikol zastával po většinu války funkci šikovatele nových vojáků; byl svědkem toho, jak „na nádraží nakládali lidi jako dobytek“. V deníku napsal, že je teď čeká úžasná práce: vycvičit sta a sta lidí pro zabíjení. Ve svém životopisu napsaném po roce 1945 uvádí: „*Protože jsem byl jako službyvedoucí, měl jsem příležitost všechny rezerváty a nařízení si včas přečíst, a tak jsem kluky hned varoval nebo jsem jim sdělil, co se chystá. A tak jsem pomáhal rozbíjet staré zpuchřelé Rakousko. Pokud jsem mohl, tak jsem lidi ulejšoval. Všelijakým způsobem. Bud' byli mechanici, slévači, horníci a podobně. Ti všichni nesměli jít na frontu. Nebo se stali nepostradatelní pro výcvik, nebo jednoduše byli „mindertauglig“ a byli poslání ke strážné službě nebo na žně. A tak se to koulelo, až přišel 28. říjen*“.³⁷ V srpnu 1918 konstatoval: „*Ta válka mě silně vyčistila. Stal jsem se hlubším. A stal se ještě větším samotářem, než jsem kdysi býval*“.³⁸

Drtikol prožíval všeobecnou euforii ze vzniku samostatného Československého státu především ve svém ateliéru. V životopisu uvádí: „*Převratu v roce 1918 jsem se nijak významně nezúčastnil, protože jsem v ateliéru měl hodně práce. Dávaly se fotografovat významné osobnosti a muselo se to ihned zpracovat. Rovněž všechny mise, které se v naší republice objevily, musel jsem fotografovat. Zisk z toho nebyl žádný, protože se to dělalo zadarmo*“.³⁹ Svou uměleckou tvorbou reprezentoval Drtikol novou Československou republiku nejen v Evropě, ale po celém světě. Získal pověst vhodného reprezentanta etablovanosti Československé republiky a v roce 1925 obdržel výzvu, aby zapůjčil fotografie na „Mezinárodní výstavu moderních dekorativních a průmyslových umění“ v Paříži. Československý stát mu zde umožnil samostatné autorské vystoupení.⁴⁰ Nejvyššího oficiálního uznání se mu doma dostalo zakázkou portrétu prezidenta republiky T. G. Masaryka v roce 1923 (První portréty T. G. M. vytvořil již

³⁵ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 24.

³⁶ DRTIKOL F. (k vydání připravil Stanislav Doležal) *Deníky a dopisy z let 1914-1918 věnované Elišce Janské*. 1. vyd. Praha, 2001, s. 74.- dopis ze 16. 9. 1914.

³⁷ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha, 2008, s. 17.

³⁸ DRTIKOL F. (k vydání připravil Stanislav Doležal) *Deníky a dopisy z let 1914-1918 věnované Elišce Janské*. 1. vyd. Praha, 2001, s. 155.- dopis ze 6. 8. 1918.

³⁹ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha, 2008, s. 17.

⁴⁰ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s.39.

v roce 1919 a nabízel je ve své výkladní skříni k prodeji v různých rozměrech. O rok později věnoval Masarykovi k sedmdesátinám portrétní album členů „Maffie“, tajné organizace českého odboje za 1. světové války.).⁴¹ Drtikolovým ateliérem prošla tehdejší politická elita národa - K. Kramář, A. Rašín, V. Klofáč, M. Hodža, J. Šrámek, R. Gajda aj. Drtikol fotografoval rovněž většinu diplomatů, kteří se začali objevovat v nové samostatné republice.⁴² V roce 1923 portrétoval tehdejšího ministra zahraničí a pozdějšího druhého prezidenta E. Beneše.

S ukončením fotografické činnosti v roce 1935 se Drtikol stáhl i ze společenského života, věnoval se především duchovním naukám a praxi. Druhá světová válka jako by ještě více umocnila jeho příklon k duchovní cestě. Stýkal se v té době především se svými žáky. V květnu 1945 překvapivě vystoupil ze své samoty a aktivně se během Pražského povstání účastnil na stavbě barikád a přes své stáří se všemožně snažil pomáhat obráncům Spořilova.⁴³ Ještě překvapivější je skutečnost, že v červnu 1945 vstoupil spolu s manželkou do Komunistické strany Československa. A nebyl jen jejím pasivním členem. Pracoval v uličním výboru strany, organizoval budovatelské brigády, pomáhal budovat dětská hřiště a sázet stromy, vozil ovoce do mateřské školy a psal také kádrové posudky. Nečinný nebyl ani v roce 1948: „*V únorových událostech jsem hlídal spořilovský sekretariát, rozepisoval jsem službu a kontroloval, zda určené hlídky nastoupily*“, přiznává ve svém životopisu.⁴⁴ Kde hledat kořeny tohoto nezvyklého obratu v životě člověka - solitéra, jemuž vlastní individuální cesta a svobodné neulpívání stalo se zákonem? Byla to euforie z konce války a nadějně očekávání poválečného obrození společnosti, niterné sociální cítění. Drtikol upřímně věřil v komunismus, jak o tom svědčí např. některé jeho dopisy, plné frází o komunistickém boji, dialektickém materialismu, potřebě důvěry ve vedení strany. Například 4. 5. 1945 psal svým přátelům do Ostravy: „*Hlavní věc je stále uvědomovat lidi, stále je poučovat a přesvědčovat. Ten, kdo zná Stalinovy „Základy a otázky leninismu“, ten se nedá zviklat nějakými malichernými řečmi většinou propagovanými čubkami „také“ komunistickými. Ten stojí pevně, protože ví, že to bláto, které se po cestě nalepilo na boty a prach, který je na šatech, lze seškrábat a vyprášit. To je znalost leninské a stalinské strategie a doktríny*“.⁴⁵ Mnozí Drtikolovi přátelé a žáci mu členství v KSČ nemohli odpustit (např. B. Hejhal, J. Kočí). Podle názoru J. Kočího souvisely

⁴¹ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s.335.

⁴² BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 33.

⁴³ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 51.

⁴⁴ FRYŠ, J. *Dvanáct osudů dvou staletí*. 1.vyd. Příbram, 2006, s.142.

⁴⁵ BIRGUS, V. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 51.

Drtikolovy postoje s jeho přesvědčením o dominantní pozici Sovětského svazu a éře Slovanů v poválečném světě a dále s jeho názorem o slučitelnosti základních myšlenek buddhismu a dialektického materialismu.⁴⁶ V jedné z Drtikolových poznámek stálo: „Buddhismus = komunismus“. Schovával si některé typicky propagandistické výstřižky z novin a knih. V jednom dopise napsal: „*A právě že Rusové jdou dialekticky na všechno, tak mají tak obrovské úspěchy v celém svém podnikání a životě. Bylo by záhodno, aby školení funkcionářů se obíralo více dialektickým materialismem*“.⁴⁷ Drtikolův žák František Hein hájil svého učitele těmito slovy: „*Fráňa Drtikol byl členem KSČ. Avšak jakým členem? Takovým, že byl zlatým zrnem mezi zrajícím obilím. Všechna zrna, jež s ním přišla do styku, jako k slunci se k němu obracela, žádala o radu, pomoc atd. A Fráňa to vše štědře udílel, více činy než slovy, neboť zvláště poslední léta svého mimořádně plodného života byl velmi mlčenlivým. V pokročilém věku sedmdesáti a ještě později chodil na brigády, organizoval je a má například velkou zásluhu na vysázení meruňkového sadu na Spořilově, kde nechal kus svého fyzického zdraví, neboť vše činil nezištně, z lásky ke všem svým spolubližním*“.⁴⁸ U Drtikola rozhodně nešlo už vzhledem k jeho tehdejšímu věku o nějaké prospěchářství. Svědčí o tom i následující jeho výrok: „*Pravý komunista plní své poslání a povinnosti jako samozřejmou věc, přirozeně z pravého poznání*“.⁴⁹ Nepocíťoval to ani jako nějaký rozpor se svým duchovním přesvědčením. Buddhismus podle něho koresponduje s dialektickým materialismem svou teorií „odvislého vznikání“.

Komunistický režim, který Drtikol tak nadšeně vítal, se mu však odvděčil ignorací jeho uměleckého díla jako buržoazně dekadentního a jeho samotného jako buržoazně úpadkového umělce, jakého nový socialistický člověk nepotřebuje.⁵⁰

3.3. F. Drtikol: Pedagog

V roce 1924 byl Drtikol ministrem školství a národní osvěty jmenován členem „Sekce portrétní fotografie a kinematografie při kuratoriu Státní grafické školy“. Coby aktivní fotograf byl zván k uspořádání mnoha přednášek s praktickými ukázkami vlastní tvorby nebo se jako člen poroty účastnil fotografických soutěží a výstav. Po první světové válce a zejména pak ve 30. letech Drtikol pořádal ve svém ateliéru fotografické

⁴⁶ BIRGUS, V. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 51.

⁴⁷ FUNK, K. *Mystik a učitel František Drtikol*. 2. vyd. Olomouc, 2001, s. 84.

⁴⁸ HEIN, F. *Dodatek k životopisu Fráni Drtikola*. In: *Fráňa Drtikol (Osobnost a dílo)*, Strojopisný sborník UPM, s. 6.

⁴⁹ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 51.

⁵⁰ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 51.

kurzy. Prvotním impulzem bylo předat své bohaté zkušenosti zejména mladší generaci, ve 30. letech jej k této činnosti vedla i existenční nouze. Ve svých vzpomínkách z roku 1945 píše: „V letech 1930 - 34 jsem byl rád, že jsem si sehnal na oběd. A pak mi pomohlo to, že jsem začal pořádat kurzy pro fotoamatéry, kde jsem vyučoval portrétování, akty a zátiší“.⁵¹ V letech 1945 - 46 působil jako externí pedagog fotografického oddělení Státní grafické školy v Praze na Smíchově.

Pro Drtikolovu tvorbu mělo zásadní význam studium na Lehr-und Versuch santstalt für Photographie (Fotografický studijní a výzkumný ústav) v Mnichově. Je třeba zdůraznit hlavně význam zdejší výuky práce se světlem a prostorového vidění. V rozhovoru s J. Jeníčkem pro časopis Československá fotografie o tom v roce 1955 Drtikol říká: „Žáci se učí pod vedením zkušených a moudrých profesorů jak zacházet se světlem (přední, horní), jak se mají dívat, jak se mají oprošťovat od koloritu a barevnosti, aby vnímali především černobílé jasy, jak propojovat předměty hlavní a vedlejší thematicky a esteticky. Škola klade důraz na portrét, upozorňuje na rozmanitosti oválných tvarů těžě tváře, na rozdílnost pohledu těchže očí, na polohu rukou, na sklon, odklon, příklon hlavy. Bedlivě rozebírá postoj v daném prostoru, upozorňuje na důležitost úhlu, který osa těla svírá se základnou, na poměrnost vztahu hlavního předmětu k okolí, pozadí“.⁵² Mnichovská škola byla orientována na rozvoj výtvarného ducha. Systém výuky a práce ve škole usměrnil celý další vývoj Drtikolovy tvorby. Naučil ho návaznosti, syntéze a obecným zákonům světelné stavby obrazu.⁵³

Pedagogickými myšlenkami se Drtikol zabýval řadu let. Byl prosáknut duchem mnichovské školy a nosil v sobě myšlenku založit v duchu její koncepce v Praze fotografickou školu. Touha po založení této školy přivedla Drtikola již v roce 1918 k vypracování vlastních osnov fotografické výuky. Tyto osnovy doplnil a rozšířil v roce 1946. Poslední návrh z února 1946 předpokládal realizaci čtyř až pětiletého vyššího vzdělání s výhledem k rozšíření o kinematografii. Jednalo se o zřízení Odborné školy umělecké fotografie v Praze.⁵⁴

Drtikol v osnovách rozdělil studium do čtyř pětiměsíčních semestrů (Studium bylo určeno mužům od patnácti a ženám od sedmnácti let, přičemž počet studentek nesměl převýšit třetinu celkového počtu studentů). Osnovy zahrnovaly přednášky z chemie, fyziky, optiky, anatomie, estetiky, dějin umění a účetnictví. Mnoho času mělo být věnováno kreslení a pamatovalo se i na návštěvy muzeí, galerií, ateliérů a fotografic-

⁵¹ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 348.

⁵² KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 24.

⁵³ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 25.

⁵⁴ DRTIKOL, F. *Návrh stanov fotografické školy*, 1918, UPM Praha.

kých továren. Největší pozornost měla být věnována cvičením z praktické fotografie. V prvním semestru se měli studenti procvičovat hlavně ve vyvolávání negativů, retušování, kopírování a fotografování krajinářských snímků. Druhý semestr byl zaměřen na portrétování a fotografování celé postavy, vytváření pozadí, zvětšování a adjustování fotografie. Do osnov pro třetí semestr bylo zahrnuto fotografování skupin, kostýmních studií, divadelních výjevů, architektury, zátiší a reprodukcí výtvarných děl. Čtvrtý semestr byl zaměřen na fotografování aktů a žánrových snímků, vytváření fotografií průmyslových výrobků a přípravu vlastní fotografické výstavy. Drtikol předpokládal, že studenti budou ve škole denně od osmi ráno do devíti večer s dvouhodinovou přestávkou na oběd.⁵⁵ První dva ročníky by tedy představovaly jakýsi fotografický základ, poté by studenti dle svých vloh a sklonů přecházeli do tzv. speciálek. První specializované oddělení by se zaměřovalo na technickou fotografii, druhé na reklamní fotografii a třetí na uměleckou fotografii. Oblast umělecké fotografie považoval Drtikol za vyhraněný útvar, který je třeba systematicky vyučovat a rozvíjet. Jak uvádí, „*celá učební osnova této školy by byla usměrněna na povznesení umělecké úrovně fotografie*“.⁵⁶

Ve své vlastní pedagogické činnosti před 2. světovou válkou byl Drtikol úspěšný. Výuka fotografického řemesla se mu dařila, jeho fotografické vidění inspirovalo řadu zájemců o fotografování. Jeho roční poválečné působení na Státní grafické škole v Praze však neuspokojovalo ani jeho, ani žáky. Vyučoval bez velkých pedagogických úspěchů. Jeho mentalita, čerpající ze secese a stylu let třicátých, působila ve čtyřicátých letech kuriózně a nepochopitelně (např. sestavoval z žáků a žákyň obrazy v secesním duchu). Svým tradicionalistickým postojem k fotografické tvorbě žáky udivoval. Tato Drtikolova pedagogická činnost představovala vlastně jeho poslední krátký návrat k fotografii.

Unikátním zdrojem Drtikolových názorů na fotografické řemeslo je jeho kniha „*Oči široce otevřené*“ (první vydání vyšlo v roce 1938, druhé vydání v roce 2002). Drtikolovy zápisky vznikaly pravděpodobně v letech 1924 - 29 na základě autorových úvah o fotografickém umění.⁵⁷ Titul knihy je vyjádřením Drtikolova fotografického kréda, neboť „*Dívat se je už samo o sobě uměním*“.⁵⁸ Jasně formulované myšlenky výrazně dokreslují období, kdy Drtikol ve svém ateliéru pořádal kurzy moderní portrétní fotografie (Tyto kurzy vedl osobně a zdůrazňoval v nich zejména osvětlení, charakteristiku

⁵⁵ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 37.

⁵⁶ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 160.

⁵⁷ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 398.

⁵⁸ DRTIKOL, F. (k vydání připravil Stanislav Doležal) *Oči široce otevřené*. 1. vyd. Praha, 2002, kap. Prostý motiv, s. 69.

a režii.⁵⁹). V Drtikolově textu je zřetelně rozpoznatelná umělcova cílevědomost, metoda práce a schopnost výstižné charakteristiky fotografické tvorby.

Ve svém ateliéru vchoval Drtikol řadu učedníků, neměl však žádného přímého žáka, který by talentovaně rozvíjel jeho dílo. Určitým způsobem ovlivnil tvorbu Jaroslava Rösslera, který se v jeho pražském ateliéru vyučil. Mimořádně silně působil na účastníky svých kurzů fotografického aktu. Ovlivnil např. tvorbu H. Benákové-Fantlové, J. Boháčka a zejména J. Větrovského.

⁵⁹ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*, 1. vyd. Praha, 1989, s. 33.

4 ŽIVOT UMĚLECKÝ A SPOLEČENSKÝ

4.1. F. Drtikol: Fotograf

V době učednických let 1899 - 1901, strávených u příbramského fotografa A. Mattase, vykonával Drtikol pouze pomocné práce. Kopíroval, vypíral, tónoval, retušoval, a k vlastnímu fotografování se téměř nedostal.⁶⁰ Nicméně osvojil si zde velmi dobré základy fotografického řemesla a seznámil se s měsíčníkem „Das Atelier des Photographen“ (Ateliér fotografů). Jednalo se o prestižní časopis, propagující práce nové fotografické generace, která považovala fotografii za umělecký projev. V tomto časopisu se Drtikol dozvěděl o existenci dvouleté odborné fotografické školy Lehr-und Versuchsanstalt für Photographie v Mnichově. Jednalo se o školu, která v tehdejší Evropě představovala nejvyšší dosažitelnou metu vzdělání v oboru fotografie. Nejdůležitějším studijním oborem bylo studium portrétní umění Cranachovo, Rembrandtovo a Dürerovo, dílo Velázquezovo, van Dyckovo. Ve školní výuce bylo prosazováno heslo „Ars una, species mille“ („Umění je jediné, jeho podob tisíc“). Toto heslo se stalo posléze i Drtikolovým životním krédem, kterým se jako umělec řídil ve své vlastní tvorbě. Drtikol školu absolvoval jako výborný žák a získal diplom s uznáním mimořádné píle a zvláštního uměleckého nadání. Kromě vysvědčení obdržel i bronzovou medaili Spolku jihoněmeckých fotografů. Po uskutečnění výstavy absolventských prací ho kritika označila za nejvýraznějšího reprezentanta školy. Mnichovská studia s duchem secese a symbolismu ovlivnila celou další Drtikolovu tvorbu. „Vandrovní rok“ 1904 strávil v profesionálních fotoateliérech v Německu, Švýcarsku a Čechách.

Po ukončení tříleté služby v rakousko - uherské armádě si v roce 1907 otevřel svůj příbramský ateliér. Stal se klíčovou osobností nastupující generace fotografických profesionálů s uměleckými ambicemi. Ve své volné tvorbě se soustřeďoval na fotografie krajiny (častým námětem byly lesní tišiny a cesty v polích v okolí Příbrami, haldy a kolonie hornických domků); dokumentární a reportážní výjevy z příbramských dolů (např. fotografie z březohorských dolů Marie a Vojtěch) a fotografie aktů (Patrně nejstarší z dochovaných aktů vznikl v roce 1909.).⁶¹ Z období Drtikolova příbramského ateliéru se zachoval např. soubor „Dopisnice“, který obsahuje reportáže ze sletů, dolů, města a okolí, ze slavností a významných událostí včetně fotografií krajiny.⁶² V Drtikolově rané tvorbě se dále objevují fotografie jako variace na téma Panny Marie

⁶⁰ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 6.

⁶¹ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 331.

⁶² KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 40.

a Drtikolův autoportrét v podobě Krista. Tyto náměty byly posléze reprízovány v jeho pozdější tvorbě.⁶³

Období Drtikolova pražského ateliéru (1910 - 1935) přineslo prostředí s pulsujícím kulturním a společenským životem velkoměsta, kde mohl Drtikol své umělecké schopnosti uplatnit mnohem lépe než v rodné Příbrami : „*Od té doby začíná moje umělecká tvorba. Ta byla přerušena až první světovou válkou*“.⁶⁴ Ačkoli válečné období jej od fotografické činnosti odstavilo, přesto tuto etapu z hlediska svého dalšího profesního vývoje hodnotil jako velmi důležitou. V dopise E. Janské v srpnu 1918 napsal: „*Víte, že kdyby nebyla válka, že bych byl se stal fotografickým blbem, že bych zůstal stát tam, kde jsem, a že bych byl šel zpátky? Ta válka mě silně očistila. Stal jsem se hlubším*“.⁶⁵ I po 1. světové válce byl Drtikol stále nejuznávanějším českým portrétistou a fotografem aktů. Ve své osobní korespondenci uvedl: „*Myslím, že je lepší jít svou vlastní cestou a nerozmnožovat počet fotografií, kteří nedovedou než ubírat se vyježděnými kolejemi*“.⁶⁶ Téměř od počátku existence pražského ateliéru se datuje Drtikolova rozsáhlá výstavní činnost. První výstava se uskutečnila na mezinárodním fotografickém fóru „London Salon of Photography“ v roce 1913. Drtikol postupně proslul nejen v Evropě, ale i ve světě. Reprezentoval československou fotografii ve všech evropských zemích, ve Spojených státech, Kanadě, v různých státech Jižní Ameriky, v Japonsku, Austrálii, Africe a Číně. Všude na těchto výstavách, jak dosvědčují kritiky, získával obdiv a slávu. Dokladem je i rozsáhlá cizojazyčná korespondence, kterou Drtikol vedl s kurátory výstav v letech desátých a dvacátých. Drtikol zároveň spolupracoval s mnohými fotografickými časopisy a ročenkami v Německu, Francii, Anglii a Americe. Vrcholným obdobím Drtikolovy fotografické tvorby byla léta 1927 - 1929. V letech světové hospodářské krize se ateliér dostával do značných ekonomických problémů. Drtikol komentoval toto období těmito slovy: „*Měl jsem světové jméno, to byla tak zvaná sláva, ale přesto jsem začínal živořit*“.⁶⁷ Jeho poslední fotografie jsou datovány rokem 1935. Ve věku dvaapadesáti let se umělec s fotografováním rozloučil. Přál si, aby „*jeho činnost a celý vývoj umělecké fotografie od roku 1901 až do roku 1935 byly zachovány v úplném souboru a tím aby byla zdokumentována česká fotografie a česká umělecká činnost fotografická až do té doby*“.⁶⁸ Drtikol

⁶³ MLČOCH, J. *František Drtikol Fotografie z let 1901-1914 a album Z dvorů a dvorečků staré Prahy*. 1. vyd. Praha, 1999, s. 19.

⁶⁴ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 347.

⁶⁵ DRTIKOL F. (k vydání připravil Stanislav Doležal) *Deníky a dopisy z let 1914-1918 věnované Elišce Janské*. 1. vyd. Praha, 2001, s. 155.- dopis ze 6.8. 1918.

⁶⁶ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 48.

⁶⁷ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 45.

⁶⁸ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 397.

proto v roce 1942 daroval několik tisíc fotografií, kreseb, životopisných dokumentů, objektů, katalogů a časopisů Uměleckoprůmyslovému muzeu v Praze. Celý dar obsahuje podle kurátora sbírky J. Mlčocha 5 000 fotografií, kreseb, dopisů a poznámek.⁶⁹

V době, kdy Drtikol nastupoval profesionální dráhu fotografa, v Evropě vrcholilo období piktorialistické fotografie. Díla vznikající v duchu secesního piktorialismu měla formu tzv. obrazové fotografie. Piktorialistická fotografie podtrhovala grafickou strukturu povrchu používáním ušlechtilých tisků (pigmentu, olejtisku, gumotisku) a zásahy do negativu. V kompozici byla inspirována zejména secesním a symbolistním malířstvím.⁷⁰ Drtikolův piktorialní styl ukazoval, že autorovy ambice přesahují hranice pouhého dobrého řemesla. Jako významný reprezentant impresionistického a secesního piktorialismu se Drtikol po 1. světové válce vydal směrem k moderní fotografii, aniž by však dospěl až k fotografické avantgardě. Drtikol navázal na svou předchozí secesně a symbolisticky orientovanou tvorbu, ale obohatil ji o vlivy futurismu, expresionismu a kubismu. Postupně si vytvořil svůj osobitý styl, typický pro díla z jeho vrcholného tvůrčího období, jež bývají někdy ne zcela přesně zařazována do stylu art deco.⁷¹ Zbavil se dosavadních malovaných pozadí i ušlechtilých tisků a dalších tvárných procesů s výjimkou uhlotisků, které sám označoval jako pigmenty. K. Klaricová (spolu s J. Mašínem) člení Drtikolovu fotografickou tvorbu do dvou vývojových etap. První představuje údobí pozdní fáze secese, druhé období zahrnuje etapu postsecesního hledání moderního výrazu s kubisticko - futuristickými prvky. Časový přelom tvoří první světová válka.⁷² Dle Vl. Birguse končí Drtikolovo hledání nového stylu v letech 1924 - 1925, kdy hledá jeho tvorba inspirace v kubismu a ve stylu art deco. K. Klaricová nepovažuje zařazování Drtikola - fotografa do oblasti umělců hnutí art deco (jak je tomu v monografii „František Drtikol - Photograph des Art Deco“ autorky A. Fárové) za oprávněné. Toto stanovisko zastává i J. Moucha. Vl. Birgus vztahuje vliv art deco pouze na část jeho fotografické produkce.⁷³

Drtikol byl mistrem ve zvládnání dobových fotografických technik ušlechtilých tisků. V roce 1922 vynalezl pultónovou fotolitografii.⁷⁴ Svůj vynález přihlásil patentnímu úřadu o rok později. Jedná se o kombinaci olejtisku s litografií. Podstata tohoto

⁶⁹ BENEŠOVÁ, A. *Pozdní fotografická tvorba Františka Drtikola*. [online]. Brno, 2010 [cit. 2011-02-24]. Bakalářská práce (Bc.). Masarykova universita v Brně. Filozofická fakulta. Dostupný z WWW: <http://www.is.muni.cz/th/216361/ff_b/?id=173380/>. s. 6.

⁷⁰ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 35.

⁷¹ BIRGUS, VL.; MLČOCH, J. *Česká fotografie 20. století*. 1. vyd. Praha, 2010, s. 33.

⁷² KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 40.

⁷³ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 34.

⁷⁴ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 49.

tisku spočívá v tom, že se olejotiskový obraz přenesse na litografický kámen. Litografický tisk se tedy provádí z matric získaných přenesením olejových fotografických obrazů na kámen, zinek, hliník apod. Smyslem způsobu je rozložení stínů v polostíny a čtvrtstíny. Tisky mají sametovou hloubku hlubotisku a lehkost zrnění litografie.⁷⁵ Tento tisk umožňuje výrazné výtvarné stylizace a kombinace fotografií s namalovanými nebo nakreslenými partiemi.

Drtikolovou doménou v období pražského ateliéru byly portréty, akty, krajinářská a spirituální fotografie. V oblasti portrétní tvorby lze sledovat vývoj od podobenecnesního období po portrétní tvorbu objektivnější, nicméně stále postihující psychickou hloubku portrétovaného. Jde o zcivilnění portrétu.⁷⁶ Drtikol vytvářel i reprezentativní oficiální portréty předních politiků, umělců, vědců a dalších celebrit včetně mnoha významných zahraničních návštěvníků Prahy. Součástí byly i Drtikolovy autoportréty. Od civilních v podobě lehce zasněného mladíka (Autoportrét s viržinkem z roku 1913), přes Drtikolův autoportrét jako Ježíše Krista (z let 1913 - 1914), v němž reflektuje své pocity a stavy, až po autostylizaci do role Buddhy, kdy se zobrazuje v meditačních polohách (30. léta). Drtikol se stal ojedinělým předchůdcem současného mužského aktu. Vytvářel i divadelní portréty.

V oblasti tvorby aktů šel Drtikolův vývoj od secesního aktu po akt reálný, s jeho přirozenou krásou. Tato změna nastala ve 20. letech. Hlavní úlohu zde přebralo světlo, dramatický stín a scéna. Drtikol hledal novou výrazovou řeč i v pohybu a motivu tance (zde jej inspirovala jeho manželka Ervína). Lyrický akt se proměnil v dynamický. Ve svých aktech začal od roku 1923 modelky a modely konfrontovat s různými geometrickými dekoracemi, s vrženými stíny a někdy s transcendentními světelnými kruhy a kužely. Často je aranžoval do expresivních póz ovlivněných moderním tancem a divadlem.⁷⁷ Pohyb umocňoval i pomocí nakloněných ploch, na nichž modelky ležely či stály. Na druhou stranu však souběžně zobrazoval těla modelek jen v detailech, akcentujících jednoduché elementární tvary. Zatímco dříve fotografoval Drtikol lyrické víly a fatální ženy jako symbolické literární postavy, v období 1923 - 29 ve svých fotografiích tanečnic oslavoval ideál kalokagathie, harmonické spojení oduševnělé krásy a fyzického zdraví. Mnohé Drtikolovy akty byly na svou dobu velmi odvážné a ukazovaly nahé tělo v přirozené kráse. Drtikol se však nevzdával v těchto moderních aktech symbolických významů.

⁷⁵ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 335.

⁷⁶ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 36.

⁷⁷ BIRGUS, VL.; MLČOCH, J. *Česká fotografie 20. století*. 1. vyd. Praha, 2010, s. 33.

Ve 30. letech Drtikol postupně opouštěl nákladné dekorace a živý model. Vytvářel kompozice pomocí umělé figurky a přírodních prvků. Snažil se tak zaznamenat svět duše. Svůj fotografický styl označoval jako ftopurismus - styl abstraktní fotografie.⁷⁸ Práce v duchu ftopurismu považoval za nejoriginálnější vyjádření svého vnitřního uměleckého cítění. Snažil se tak o maximální odklon od reality a spiritualizaci svého díla. Tento odklon Drtikol okomentoval slovy: „*Dříve, když jsem měl nějakou ideu a chtěl jsem ji provést se živým modelem, vždycky jsem ztroskotal. Ted' si vymodeluji nebo nakreslím pózu, kterou si představuji, i zhotovím potřebné rekvizity, geometrické tvary a různé jiné. Zrežírují exteriér*“.⁷⁹ Postupně se v nich stále více projevoval jeho zájem o buddhismus.

Drtikolova krajinářská fotografie se vyvíjela od piktorialistických fotografií romantických krajin přes dramatické přírodní výjevy až po dokumentární záběry. Zvláštní místo zaujímají fotografie pražských dvorků, společné dílo Drtikola a jeho obchodního společníka J. Škardy. Artěl je vydal v roce 1911 v albu po padesáti olejotiscích pod názvem „Z dvorů a dvorečků staré Prahy“.⁸⁰

Nejvýznamnější Drtikolovy spirituální fotografie pocházejí z první poloviny 30. let. Jejich typickým námětem je kombinace geometrických obrazců se stylizovanými subtilními postavami ženského i nepohlavního charakteru, které autor sám vyráběl z papíru a dřeva. Stylizovaná postava pravděpodobně reprezentuje lidskou duši procházející jednotlivými fázemi mystické cesty k Bohu. Drtikol tyto fotografie pro potřeby výstav většinou označoval poměrně neutrálními termíny jako např. „Fantazie“, „Kompozice“ či „Imaginární foto“. Pro své přátele a duchovní žáky však užíval názvy jako „Svět duše“, „Odpoutání od hmoty“, „Vnitřní boj“.⁸¹ Nejzávažnějším tematickým okruhem pro Drtikola se stal motiv ženy. Bylo to jeho velké téma, které se stalo nositelem myšlenky, dramatu, děje. Drtikol je fascinován obrazem ženy a po celé tvůrčí období ji zpodobňuje jako dráždivý objekt a promítá do něj své i dobové postoje. Následující citát obráží Drtikolův osobitý náhled na ženu a její roli v milostném aktu: „*Žena před aktem lásky je poražena. Je vždy znásilňována, aby po aktu byla vítězem. O to, co vzala ze síly a života muže, je silnější. Muž ztrácí a žena získává*“.⁸² Žena se pro Drtikola - fotografa stává obscendantní vizí, nositelkou dobra i zla, světicí i femme fatale. Variace na ženu vydrží vytvářet celých třicet let. Žena pro něho představuje

⁷⁸ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 32.

⁷⁹ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 345.

⁸⁰ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 16.

⁸¹ BEZDĚK, R. Fotograf lidské duše. *Dingir* 2/2007. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 50.

⁸² DRTIKOL, F. *Fráňa o ženách*. In: *Fráňa Drtikol* (osobnost a dílo). Strojopis v archivu UPM Praha, s. 181.

bytost stigmatizovanou mýty, společností a dobou. Na počátku zobrazuje ženu jako naivní, čistou a pasivní pannu, vysněnou vílu symbolismu (*femme fragile*) a osudovou ženu romantismu (*femme fatale*). Později se jeho *femme fatale* proměňuje v sexuálního démona, který ničí muže v souhlasu s mýtem Salome (dramatický typ *femme fatale*). Salome symbolizovala erotickou vášeň a smrt, lásku a zlo i protiklad tělesnosti a duchovního světa. Během 30. let Drtikol zpodobňuje ženu jako živoucí bytost, která se vyjadřuje, křičí a existuje. Fotografie tohoto období zachycují vášnivá gesta a expresivní stíny.⁸³ Následuje éra „*femme géométrique*“, kdy Drtikol zobrazuje ženu jako jednoduchý tvar uprostřed jiných forem. A posléze nachází v ženě symbol, archetyp Matky Země.⁸⁴ A. Fárová charakterizuje Drtikolovo zpodobování ženy jako cestu od něžné panny přes negaci a objektivizaci ženy k ženě plodivé; od křesťanské vize k ideji univerzální a mystické. Biblické podněty zahrnují vedle Salome náměty Panny Marie, Evy a dále náměty ukřižování. Fotografie ukřižovaných nahých žen vznikaly zpočátku jako čistě privátní záležitost, která byla určena jen úzkému okruhu Drtikolových důvěrných přátel.⁸⁵ Drtikol v nejstarších aktech a aktech v období před 1. světovou válkou využíval oblíbených secesních motivů průsvitných drapérií, rozpuštěných vlasů, květin se symbolickým významem. V dramatickém proudu aktů pak dominovaly složitě aranžované snímky.

Drtikol byl mistrem v aplikaci světla. Stalo se pro něj stavebním materiálem, nejenom pomůckou k dotváření atmosféry.⁸⁶ Již od studentských let miloval Drtikol Rembrandta pro jeho světelné kouzelnictví. Claude de Santeul v roce 1920 v úvodu ke knize „*Les nus de Drtikol*“ napsal, že Drtikolův styl je „stylem světla“. Se světlem souvisí i stín, kterému Drtikol propůjčoval dramatický akcent zvětšeným průmětem. Světlo a stín se u něho doplňují, až nakonec, jak Drtikol uvádí: „*noty světla a stínu se složí v melodii, jež mi zřetelně zazní a rázem je mi drahá*“.⁸⁷ Pro Drtikola bylo světlo tvořivým médiem i v práci s umělými modely, v nichž hledal duchovnost. Ovládl vskutku mistrně magickou řeč světla, která jeho fotografiím propůjčuje tajemství snu i reálnost skutečnosti. Role světla a stínů se stávají stále důležitějšími: „*Fotograf je komponentem světla, hledá melodie, jež by potěšily duši, jež by daly výraz našemu cítění*“.⁸⁸ Drtikol fotografoval převážně v ateliéru. Zpočátku do roku 1915 osvětloval

⁸³ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 349.

⁸⁴ MARKOVÁ, T. *Role ženy ve výtvarném díle Františka Drtikola*. [online]. Brno, 2008 [cit. 2010-08-11]. Bakalářská práce (Bc.). Masarykova universita v Brně. Filozofická fakulta. Dostupný z WWW: <http://www.is.muni.cz/th/165260/ff_bj/>. s. 40.

⁸⁵ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 24.

⁸⁶ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 40.

⁸⁷ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 41.

⁸⁸ DRTIKOL, F. (k vydání připravil Stanislav Doležal) *Oči široce otevřené*. 1. vyd. Praha, 2002, s. 7.

světlem přirozeným a večer elektrickým, od roku 1918 používal v ateliéru výhradně elektrické osvětlení.

V Drtikolově tvorbě lze nalézt dvě linie. První je v symbolické rovině projevem jeho vnitřního hledání pravdy. Druhou linii tvoří stálé hledání individuální výtvarné řeči. Drtikolova tvorba se pohybovala v rozmezí stylizace a abstrakce, byl režisérem i architektem obrazu.⁸⁹ Spolu s K. Novákem a D. J. Růžičkou patří do trojice zakladatelů moderní české fotografické školy.⁹⁰ Styl Drtikolovy tvorby se proměňoval s hledáním nových cest. Jeho jméno se vepsalo nesmazatelně do dějin československé i světové fotografie. Velikostí je souměřitelný s takovými osobnostmi, jako byli E. J. Steichen, A. Stieglitz, C. Puyo a R. Demachy.⁹¹ Drtikol se vzdal fotografování snad z pocitu, že již nemá v této oblasti co říci. Jeho individuální sloh spočívá v soustředění k určitým námětům, v klasické vyrovnanosti, harmonii forem a mistrném zvládnutí světla.

Drtikol se jednoznačně do žádného směru nezařadil, nikoho přímo nenapodoboval. Postupně si vytvořil svoji osobitou, originální estetiku, jež se stala inspirací pro tvorbu některých dalších umělců. Dnes jsou objevovány překvapivé paralely Drtikolova pozdního fotografického díla s některými aktuálními tendencemi současné fotografie. Zejména v souvislosti s nástupem posmodernismu, jenž ve fotografii představuje syntézu nejrůznějších vlivů a tendencí. Postmoderní fotografie se nebrání „znečištění“ podněty z jiných uměleckých oborů. Ve fotografii se objevuje eklektičnost, prolínání stylů i uměleckých druhů, reinterpretace starších děl, manuální zásahy do negativů i pozitivů. Typickým projevem je nová vlna inscenované fotografie.⁹² V současné české fotografii Drtikol inspiroval postmoderní tvorbu T. Stana, R. Prekopa, M. Šmolíka; ze světových fotografů ovlivnil např. B. Webba, A. Tresse, E. Brooksovou, L. Simmonsovou. Stejně jako Drtikol tito umělci sestavují scény pro své snímky z různých figurek a drobných objektů nebo inscenují rozličné výjevy z figurín a plastik v konfrontaci s živými modely (např. S. Skoglundová, B. Faucon). I oni jsou absolutními tvůrci svých děl a ve svých ateliérech konstruují svůj vlastní svět.⁹³ Nejvýrazněji ovlivnil Drtikol tvorbu T. Stana, představitele nové vlny inscenované fotografie, který přímo navázal na Drtikolovu tradici ateliérové práce s akcentací výrazných elementárních tvarů, smyslnosti

⁸⁹ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 28.

⁹⁰ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 40.

⁹¹ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 327.

⁹² BIRGUS, VL.; MLČOCH, J. *Česká fotografie 20. století*. 1. vyd. Praha, 2010, s. 251.

⁹³ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 49.

a promyšlené práce se světlem a stínem.⁹⁴ Drtikol se stal též inspirátorem současné tvorby v oblasti mužského aktu.

4.2. F. Drtikol: Grafik, kreslíř

V duchu hesla „Ars una, species mille“ provázela Drtikolovu fotografickou tvorbu i činnost kreslířská, grafická a malířská. V určitých obdobích života vždy jedna z nich převládala. Jako grafik a kreslíř zůstává dnes Drtikol stále nedoceněný. Malování bylo jeho láskou již od dětských let. Svoje kreslířské a malířské schopnosti prokázal při přijímacích zkouškách na mnichovskou školu. V duchu dobového piktorialismu se snažil v počátcích své tvorby připodobnit fotografii grafickému listu, obrazu.⁹⁵ V dopise Umělecké besedě spolu s J. Funkem za fotografie ve 20. letech napsali. „*Nekonkurujeme malířům, nejsme jimi, jako nejsme grafiky, stojíme v diametrální vzdálenosti a na téže linii*“.⁹⁶ V předválečných kresbách z let 1906 - 1907 znázorňoval Drtikol krajiny a skály v krajině jako antropomorfní útvary, připomínající ženské tělo s otevřeným vstupem. Totéž se opakuje v letech válečných a posléze ve 30. a 40. letech, kdy modeluje krajinu, budící dojem ležící ženské figury a jejího klínu. Mýtus Matky - Země se objevuje v kresbě poprvé roku 1918. Nemožnost věnovat se fotografování si během první světové války vynahrazoval intenzivním kreslením. Zejména z let 1917 a 1918 pochází řada kvalitních kreseb tužkou, tuší a uhlem. V době války kreslil zejména krajiny a skalnaté útesy s biblickými ději. Drtikol se v nich zařadil do mytologického proudu umění z přelomu století s jeho touhou vrátit se k neznámým počátkům světa, ukázat vztah člověka a nebezpečných přírodních sil, uniknout z přízemní reality do mystického světa dávných bájí, kultů a mystérií, personifikovat tajemné vnitřní hlasy a psychické stavy.⁹⁷

V Drtikolových kresbách se objevovaly stylizované egyptské sfingy, antropomorfní skaliska, záhadné imaginární krajiny. Toto období dokumentují nejlépe Drtikolova slova: „*Nejčastěji mojí myslí táhly (a táhnou dosud) obrazy toho světa zašlého, kde ještě bozi se uctívali v posvátných hájích modlitbou, zpěvem a tancem, kde ještě nymfy oživovaly vody, fauni skotačili s najádami. Kdy bozi a bohyně sestupovali ze svých nebeských výšin na zem*“.⁹⁸ V těchto kresbách nebyl Drtikol na rozdíl od svých

⁹⁴ BIRGUS, VL.; MLČOCH, J. *Česká fotografie 20. století*. 1. vyd. Praha, 2010, s. 314.

⁹⁵ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 2.

⁹⁶ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 429.

⁹⁷ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 27.

⁹⁸ DRTIKOL F. (k vydání připravil Stanislav Doležal) *Deníky a dopisy z let 1914-1918 věnované Elišce Janské*. 1. vyd. Praha, 2001, s. 133.- dopis z 6. 12. 1914.

fotografií nijak vázán na realitu a mohl vytvářet svůj zvláštní svět zcela podle svých představ. Symbolistické kresby z období 1. světové války, které vznikaly za jeho pobytu v Benešově, Békéscsabě, Hartbergu a Praze, nepochybně patří k vrcholům Drtikolova výtvarného díla. Jsou srovnatelné s nejkvalitnějšími projevy českého symbolismu té doby, které představovala tvorba členů skupiny Sursum. Platí to také o Drtikolových obdobných kresbách tužkou a uhlím z prvního poválečného roku. Dle A. Fárové se u Drtikola v letech 1919 - 1928 setkáváme s kresbou jenom jako se skicou ke konečnému dílu, kterým je fotografie.⁹⁹ Vl. Birgus však oponuje zdůrazněním skutečnosti, že rok 1919 je v Drtikolově tvorbě velmi dobře zastoupen a že nejde jen o náskoky k fotografiím. Drtikol uvažoval o tom, že právě skica, první přijetí obrazu, je silnějším zachycením intuice, než vlastní racionální tvorba: „*Každou skicu považuji za víc než hotové dílo. Jen zrod umění je božské podstaty, kdežto na dokončeném díle lpí tíha země. Skica je prvotní opis umělecké intuice*“.¹⁰⁰ Kresby z let 1906 - 1918 vykazují kvalitu srovnatelnou s úrovní malířů, generačních souputníků, poznamenaných secesní formou a symbolickými obsahy (F. Koblíha, J. Konůpek aj.).¹⁰¹

Drtikol vytvářel černobílé grafiky souběžně. Grafickým uměním se přímo zabýval v letech 1922 - 1926 (lepty, suché jehly - někdy kolorované). V kompozici vycházel z fotografického vidění a často se navracel k secesní tematice.¹⁰² Grafická tvorba je u Drtikola s fotografií provázána časově i tematicky. Vzniku fotografií často předcházelo grafické zpracování námětu, popř. téma z některých fotografií později Drtikol převedl do grafické podoby. Fotografickou tvorbu tedy v letech 1901 - 1919 provázela kresba, v letech dvacátých to byla především grafika (i když jen okrajově, neboť se v těchto letech plně věnoval fotografování). V první polovině 30. let začal Drtikol intenzivněji pracovat s barevnými pastely. Jeho grafická tvorba snese srovnání s předními českými grafiky té doby.¹⁰³

4.3. F. Drtikol: Malíř

V Drtikolově tvorbě existuje úzké propojení fotografického díla s dílem malířským. Již jako desetiletý chlapec vytvořil malý krajinný akvarel vysoké kvality. Původně se chtěl stát malířem, a i když nastoupil nakonec dráhu fotografickou, celý

⁹⁹ FÁROVÁ, A. František Drtikol- Magie imaginativního plození. *Výtvarné umění*, 1992, č. 2, s. 25.

¹⁰⁰ FUNK, K. *Drtikol a Hajný za mysteriem tvorby*. 1. vyd. Olomouc, 2001, s. 29.

¹⁰¹ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 352.

¹⁰² KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 26.

¹⁰³ ŽITNÍKOVÁ, V. *Malířské dílo Františka Drtikola* [online]. Brno, 2006 [cit. 2010- 08-26]. Bakalářská práce (Bc.).

Masarykova Univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Dostupný z WWW: < http://www.is.muni.cz/th/64931/ff_b/>. s. 9.

umělecký život se zajímal o současné malířství. Od barevných pastelových kreseb vedla od poloviny 30. let Drtikolova cesta k práci na větších obrazech za použití olejových barev a temper. Jedná se o akty, krajiny i abstraktní obrazy.¹⁰⁴ V roce 1935 se Drtikol ve spořilovské vile začal věnovat výhradně malbě, která se mu pro další období stala prostředkem k vyjádření vnitřních stavů a ilustrací jeho duchovních vizí. Malířské tvorbě se věnoval spolu s prohlubováním své filozofické cesty. Nejintenzivněji se Drtikol věnoval malbě ve 30. a 40. letech. V roce 1948 byl přijat do Svazu československých výtvarných umělců jako malíř. V roce 1956 přestal malovat úplně.

Drtikol prakticky v počátcích našel svůj styl a ten v průběhu doby nijak zásadně neměnil. Při malování využíval jiný tvůrčí přístup než u fotografování. Fotografie byla výsledkem umělceva tvůrčího zápasu: „*Zvolna, zvolna, třeba kolik měsíců, třeba kolik let. Rozvíjím svou myšlenku, odkládám ji, nechám ji někdy docela zvadnout, ztrácím ji, když mne už omrzelo čekání. Čekám a jednoho dne - darem náhody - má snad už polozapomenutá myšlenka na mne přece zavolat z věci, z člověka, ze hry světla*“.¹⁰⁵ Obraz byl naopak záležitostí inspiračního okamžiku. Drtikol jej namaloval celý naráz. K. Funk popisuje Drtikolovu metodu takto: „*Drtikol zapustil do Ticha vnitřního myšlení záměr malovat a co se mu pak po určité době vynořilo, bylo „to pravé“ a jen to „udělal rukou*“.“¹⁰⁶ Jeho malířská tvorba byla dílem okamžiku. Drtikol o svém tvoření v konkrétní rovině řekl: „*Zítřka budu malovat. Tuto ideu vdechnu, zapustím do ticha, vydechnu a dost. A zítřka to přijde samo. Na nic jiného nemyslím, nepochybuji. Stín pochybnosti tu ruší*“.¹⁰⁷ Jeho malířská tvorba nese pečeť maximální bdělosti a vnitřního usebrání. Jedním z předpokladů jeho malířské tvorby je tedy meditační stav.

Ve svých obrazech, většinou namalovaných olejem na lepence nebo překližce, stylově navazoval na starší symbolistické kresby a grafiky. Jeho snahou bylo vizuálně zachytit extatické zážitky z meditací, obrazově vyjádřit filozofické ideje, ilustrovat mystické vize a vyjádřit pocity z průniků do nadvědomí. Důležitou úlohu sehrávala hermetická symbolika barev. Drtikol byl inspirován zejména Steinerovou teorií barev, jež vychází z Goethovy nauky o barvách. V článku argentinského teosofického časopisu *Evoluce* se v roce 1937 psalo o opublikovaném Drtikolově obraze „Ochrana boží“ toto: „*Autor říká, že tento obraz, právě tak jako ostatní, které nám zaslal, jsou jeho vize, které viděl, jak my teosofové říkáme, na astrální úrovni, ale jejichž barvy se prý těžko dají*

¹⁰⁴ BEZDĚK, R. Fotograf lidské duše. *Dingir* 2/2007. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 51.

¹⁰⁵ DRTIKOL, F. (k vydání připravil Stanislav Doležal) *Oči široce otevřené*. 1. vyd. Praha, 2002, s. 11.

¹⁰⁶ FUNK, K. *Drtikol a Hajný za mysteriem tvorby*. 1. vyd. Olomouc, 2001, s. 43.

¹⁰⁷ FUNK, K. *Drtikol a Hajný za mysteriem tvorby*. 1. vyd. Olomouc, 2001, s. 43.

na plátně zachytit“.¹⁰⁸ Drtikolovy obrazy nebyly určeny široké veřejnosti. Autor je veřejně nevystavoval a většinou je neprodával, ale rozdával je svým duchovním přátelům. Vzhledem k tomu, že své obrazy téměř neprodával, byla jeho finanční situace dosti špatná. Ve vlastním životopisu se o tom zmiňuje takto: „Z kumštu jsem nikdy dojnou krávu nedělal a také nejsem známý malíř, takže moje příjmy z malířiny jsou slabé. Sem tam prodám nějaký ten obraz“.¹⁰⁹

V Drtikolových malbách lze najít dvě hlavní vyjadřovací polohy - figurální a nefigurální. Některé obrazy mají téměř abstraktní charakter - např. kompozice s elipsoidními nebo kruhovitými motivy, obrazy se světelnými paprsky a body; v jiných se objevovala kosmologická témata, konfrontující éterické protáhlé postavy s hvězdami nebo světelnou aurou, v dalších motivy postav jogína s vyznačením čakramů. Realističtější charakter měly jeho krajinářské obrazy, i když v nich také nechyběly symbolické motivy - např. stromy nachýlené větrem jako symbol utrpení. V. Žitníková nachází v Drtikolově malířské tvorbě následující tematické okruhy - ukřížování, Matka Země, krajina a žena, figurální náměty, mandaly a abstraktní malby, setkání Slunce s Lunou. R. Bezděk rozlišuje ještě navíc tematickou kategorii osamělého poutníka. Ve zpodobnění Krista na kříži lze vzhledem k fotografické tvorbě sledovat výrazný posun. Drtikolovy fotografie zobrazují Krista trpícího, zatímco obrazy představují Krista vítězného, obklopeného svatozáří.

Množství obrazů namalovaných od 30. do 50. let se pohybuje v řádech tisíců. Nacházejí se většinou rozptýlené po soukromých sbírkách. Počátky provádění jejich soupisu jsou spojeny s A. Fárovou, o systematické zmapování se zasloužil S. Doležal. Trojice A. Fárová, S. Doležal a P. Nedoma uspořádala v roce 1998 v Rudolfinu výstavu „František Drtikol fotograf, malíř, mystik“. Tato výstava znamenala zásadní přelom k nové interpretaci Drtikolova díla, neboť akcent byl položen zejména na obsahy a symboliku a na objevení Drtikolova díla malířského v kontextu jeho tvorby fotografické. Po rudolfinské výstavě už není možné uvádět Drtikola bez poukazů na obsaženou symboliku.¹¹⁰ Vl. Birgus se domnívá, že rudolfinská výstava z hlediska odborných kruhů však renomé Drtikola jako malíře příliš nepomohla. Pokus představit Drtikolovu malířskou tvorbu podle mystických motivů byl dle něho realizován bez náležitého kritického výběru.

Úroveň Drtikolových obrazů je velmi kolísavá, vedle vyzrálých děl se objevují

¹⁰⁸ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 328.

¹⁰⁹ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 50.

¹¹⁰ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 362.

vysloveně diletantské práce.¹¹¹ Drtikolova malířská tvorba je tedy rozporuplná. Vedle inspirovaných obrazů, namalovaných profesionálně a osobitým stylem, převažuje množství diletantských pláten na téma žena, zátiší, krajina. Obrazy jsou vesměs zajímavé jako vyjádření vnitřních stavů a ilustrace duchovních vizí. Spirituální obrazy mohou sloužit jako ilustrace i roznětky meditačních vizí. Častými syžety Drtikolova pozdního malířského období bývají aury, jejichž sálání je s to vyvolat rezonanci i u nezasvěcených. K. Funk ve své knize „Drtikol a Hajný za mysteriem tvorby“ uvádí, že Drtikol nebyl dosud plně zhodnocen a doceněn jako mystický malíř: „*Jeho obrazy zachycují mystické poznatky, stavy a zážitky, se kterými se autor na své mystické cestě setkával. Chápání jeho obrazů vyžaduje spíše než umělecko historické vzdělání určité znalosti duchovních zákonitostí a jevů nadsmyslového světa*“.¹¹² Drtikolovo nadčasové esoterní poselství tak zůstává mnohým utajeno. Sám Drtikol napsal: „*Mým obrázkům se přijde na chuť během doby a podle stupně inteligence to trvá někomu krátce, někomu déle. Někdo nepochopí moji práci za celý život. Má práce není pro dav*“.¹¹³ Svým obrazům dával Drtikol název jen výjimečně, nevysvětloval ani jejich smysl. Byl přesvědčen, že lidé na určitém stupni duchovního vývoje jejich poselství odhalí sami a pro ostatní jsou bezvýznamné. Dle K. Funka Drtikolovy obrazy jsou nejenom uměním pro oko, ale i mysticko - iniciační pomůckou, klíčem k rozeznění vibrací určité sféry nebo stupně.

Dodnes jsou Drtikolovy malby vnímány všeobecně jako tvorba okrajová. Dnešní umělecká kritika si s Drtikolovými obrazy mnohdy neví rady, ve své době stály zcela stranou pozornosti odborníků i veřejnosti. Zájem o Drtikolovy obrazy tak nejspíše zůstane záležitostí lidí podobného zaměření, jako byl autor sám. Drtikolův malířský styl byl postavený na co nejjednodušším a nejpřímějším vyjádření autorových idejí. Od počátku 30. let do roku 1956, kdy Drtikol s malováním skončil, se tento způsob jeho tvorby prakticky nezměnil. Jeho obrazy nejsou estetickým kódem světa zdání, jejich prostřednictvím se Drtikol snažil zprostředkovat své duchovní poznání.

4.4. F. Drtikol: Dekorátér, designér

Částí svého díla zasahoval Drtikol i do tvorby dekorativních artefaktů. Spolupracoval s Artělem, svépomocným uměleckoprůmyslovým družstvem založeným v Praze v roce 1908. Jednalo se o družstevní podnik mladých umělců, který od roku

¹¹¹ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 50.

¹¹² FUNK, K. *Drtikol a Hajný za mysteriem tvorby*. 1. vyd. Olomouc, 2001, s. 37.

¹¹³ FUNK, K. *Drtikol a Hajný za mysteriem tvorby*. 1. vyd. Olomouc, 2001, s. 37.

1909 vyráběl nábytek navrhovaný architekty, věnoval se užité grafice (např. návrhy obchodních a nakladatelských značek), prodával plastiky a sklo.¹¹⁴ Souběžně s fotografickou tvorbou se Drtikol v letech 1925 - 1935 věnoval také výrobě dekorativních předmětů, osvětlovacích těles a mobiliářů do bytových ateliérů. V této činnosti se inspiroval celosvětovým hnutím art deco. Tento proud zahrnuje stylové proudy evropského dekorativního umění 20. a 30. let, které čerpaly z velmi rozmanitých zdrojů od prvků rokoka, přes inspiraci orientálními a primitivními kulturami až ke kubistickým prvkům. Drtikolovy figurální skulptury se zaměřovaly především na vyjádření pohybu. Drtikol přitom vycházel z „figuríny“, kterou používal i na fotografiích, zejména ve 30. letech. Tyto figurální skulptury bývaly označovány jako „Drtikolovy ozdobné předměty“.¹¹⁵ Podobaly se předlohám pro souběžně vznikající aranžované fotografie. Drtikolovy ozdobné předměty zahájily nový směr ve využití uměleckých možností pro výzdobu bytů. Drtikolova etapa představující fotografování vyřezávaných předloh dostala svůj protějšek v návrzích dekorativních svítidel.¹¹⁶ Ve své době tedy Drtikol proslul též jako návrhář originálních dekorací, lamp a bytových doplňků.

¹¹⁴ KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 1989, s. 15.

¹¹⁵ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s.158.

¹¹⁶ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 40.

5 ŽIVOT FILOZOFICKÝ, NÁBOŽENSKÝ A DUCHOVNÍ

5.1. F. Drtikol: Filozof, mystik, buddhista

Drtikola provázela celým životem žízeň po poznání, stále více jej zajímaly spirituální otázky hledání správné cesty životem a nejvyššího poznání. V období dospívání v Příbrami spolu s přáteli Karlem Hojdenem a Františkem Brožem tvořili trojici, která upřímně hledala skryté pravdy nejrůznějších nauk a filozofií.¹¹⁷ Z let 1907 - 1910 se zachovaly až kaligraficky krásně psané výpisky z literatury - básně, próza a myšlenky filozofů. Výběr je inteligentní a svědčí o sečtělosti, rozhledu a literárním vkusu.¹¹⁸ V Denících a dopisech z let 1914 - 1918 nalezneme Drtikolovy první filozofující sebereflexivní zápisky. Drtikol byl ovlivněn četbou Kierkegaarda, Nietzscheho a Schopenhauera.¹¹⁹ Vliv na jeho myšlení měl i Ladislav Klíma, svérázný český filozof, zastávající radikální filozofický názor solipsismus, v němž je svět pouhou představou lidského individua. S Klímou si Drtikol intenzivně dopisoval již za 1. světové války. Korespondence s Klímou představovala velký dialog o filozofických a náboženských otázkách. Tento dialog začal v roce 1917 a trval celé desetiletí (do Klímovy smrti v roce 1928).¹²⁰ Roku 1917 mu Klíma napsal: „*Tři cesty byly ted' přede mnou: pokračování v dosavadním: na konci jejím seděla pitvorně se šklebící Blbost; absolutní heroismus a lhostejnost činu: na konci černě strměla smrt; a provisorní návrat k lidskému. Rozhodl jsem se pro návrat k lidskému*“.¹²¹ V tomto třicetistránkovém dopise radí Klíma Drtikolovi, aby se řídil jeho heslem „*Jsem absolutní vůle*“ a získal tak „*základ Božskosti*“.¹²² Dospívá k osobitému výroku: „*Deo sum - toť celá moje filosofie*“, jenž lze nalézt i v jeho další korespondenci.¹²³ Motiv božského v člověku byl Drtikolovi blízký a celkově měl na něho Klíma silný vliv. Drtikol zůstával v kontaktu s filozofickými myšlenkami i v době jeho pražského ateliéru. Vždycky mu byli blízcí individuální hledači. Zabýval se filozoficko - náboženskými systémy, filozofií západní i východní (egyptskou, řeckou, křesťanskou, indickou, tibetskou, čínskou). Četl staroindické védy, upanišady, texty Buddhovy; pro svoji potřebu přeložil z němčiny některá základní díla východních filozofií. Mezi přáteli po léta koloval např. jeho překlad Střední nauky Nágardžuny, Dharma teorie, Jógy Velkého symbolu či Tibetské knihy mrtvých. Stával se z něho osobitý myslitel spojující

¹¹⁷ FUNK, K. *Mystik a učitel František Drtikol*. 2. vyd. Olomouc, 2001, s. 13.

¹¹⁸ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 332.

¹¹⁹ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 27.

¹²⁰ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 338.

¹²¹ FUNK, K. *Mystik a učitel František Drtikol*. 2. vyd. Olomouc, 2001, s. 233.

¹²² FUNK, K. *Mystik a učitel František Drtikol*. 2. vyd. Olomouc, 2001, s. 239.

¹²³ KLÍMA, L. *Sebrané spisy II Hominibus*. 1. vyd. Praha, 2006, s. 677.

cestu od staroegyptského náboženství přes křesťanství po buddhismus a tibetská učení. Čím dál víc v něm krystalizovala láska k teosofii, která vznikla v souvislosti s eklektickými hnutími esoterické spirituality a měla v jeho době postavení nové filozofie a teologie.¹²⁴ Po určitou dobu byl pravděpodobně členem českého Theosofického spolku, kde navázal přátelský vztah s Rudolfem Steinerem, pozdějším zakladatelem antroposofie, a zůstal s ním ve styku až do jeho smrti v roce 1925. Drtikola a Steinerova spojovalo především obdobné teoretické pojetí umění jako vnější inspirace z vyšších světů. V Drtikolově písemné pozůstalosti se dochovalo několik výpisků ze Steinerových děl. Jedná se hlavně o pasáže, v nichž Steiner popisuje rozdílné a shodné aspekty buddhismu a křesťanství.¹²⁵ Právě Steinerova teorie o nutnosti jakési vyšší syntézy obou těchto náboženství byla pro Drtikola mimořádně lákavá. Drtikolova sílící vnitřní samostatnost jej posléze vede k osobitému a vyhraněnému teosofickému názoru východního zaměření. Neoslovovala ho „hloubařská“ filozofie západních filozofů, ale usiloval o praktickou filozofii. Teorie byla pouhým východiskem k praxi.

Drtikolův vztah k náboženství byl velmi složitý a v průběhu jeho života se měnil. Po svém narození byl pokřtěn a zapsán jako katolík. Už od dospívání se utvářel jeho negativní postoj k církvi. Nedobře na něho působily okázalé mariánské slavnosti s velkolepými procesími, které vídal z oken rodného domu procházet kolem na nedalekou Svatou Horu. Na gymnáziu mu nevyhovoval katolický duch školy.¹²⁶ Ve svém životopise Drtikol uvádí: „*Když jsem byl ve druhé třídě gymnasia, dostala se mi do rukou kniha W. Drappera Dějiny konfliktu mezi náboženstvím a vědou, a to bylo rozhodující pro celý můj další život. Stal jsem se neznaboh. A kde jsem mohl, tam jsem papežství potíral.*“¹²⁷ Spolu s manželkou vystoupil z katolické církve v roce 1946.¹²⁸ Tento životopis byl psán po roce 1948 pro potřeby KSČ, jejímž byl Drtikol tehdy členem, a jak ukáže následující text, jeho stylizace do role celoživotního přesvědčeného ateisty, nemá mnoho společného se skutečností. Teologickými otázkami se naopak intenzivně zabýval celý život.¹²⁹ Jeho kritika byla zaměřena především na instituce zprostředkovávající náboženský život, odsuzoval zejména povrchnost a zkosnatělost tehdejšího institucionalizovaného katolictví, „mrtvé katolické církevnictví“. V době příbramských studií četl biblické texty a nechával se vnitřně inspirovat tajemným

¹²⁴ SANITRÁK, J. *Dějiny české mystiky 1- Legenda Karel Weinfurter*. 1. vyd. Praha, 2006, s. 124.

¹²⁵ FUNK, K. *Mystik a učitel František Drtikol*. 2. vyd. Olomouc, 2001, s. 62.

¹²⁶ FRYŠ, J. *Dvanáct osudů dvou staletí*. 1. vyd. Příbram, 2006, s. 120.

¹²⁷ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha, 2008, s. 16.

¹²⁸ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 160.

¹²⁹ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 22.

ovzduším Svaté Hory.¹³⁰ Zároveň se pomalu odpoutával od tradičního katolictví. Znal podrobně Písmo svaté, ale dosud nedokázal rozpojit církev a Bibli.¹³¹ Otřesený 1. světovou válkou s pochybnostmi o Bohu se ve svých Denících a dopisech z let 1914 - 1918 velmi nelichotivě vyjadřuje o církvi. Kritizuje ji pro potlačování sexuality a zavedení pojmu hřích a vyvolávání strachu z Boha. Vykročuje mimo rámec křesťanství a vyjadřuje svůj obdiv k pohanství a antice pro jejich oslavu lidské přirozenosti.¹³² Po příchodu do Prahy se Drtikol soustavně věnoval duchovním naukám. Intenzivně přemýšlel o křesťanství, ještě v jeho zápiscích z roku 1927 se objevují úvahy o katolických dogmatech. Svůj vztah ke Kristu nabývá na poli mystiky.¹³³ Z jeho zápisků snů a vizí z let 1927 - 1929 vyplývá, že v tomto období se mu často zjevoval Kristus nesoucí kříž, Kristus na kříži se zakrytou hlavou, Kristus na kříži s ohněm tryskajícím z prsou, Kristus podávající mu své srdce.¹³⁴ S Kristem se Drtikol vnitřně konfrontoval celý svůj život. Měl jej ve velké úctě, představoval pro něj „Sílu a Lásku přibitou na kříži země lidstvem“. Kristův život vnímal jako symbolické vyjádření cesty k Bohu.¹³⁵ Kristus není pro něj jen Božím synem a Mesiášem, ale i mužem podněcujícím tělesnou lásku.¹³⁶ V duchu posledně zmiňovaného aspektu Kristovy osobnosti se jako třicetiletý Drtikol stylizuje pro vlastní podobiznu do podoby ukřižovaného Krista. V chápání úlohy Ježíše Krista v dějinách lidstva se odlišoval od názorů R. Steinera. Drtikol považoval Krista za jednoho z řady zasvěcenců, Steiner poukazoval na centrální místo mystéria Kristovy oběti na Golgotě pro duchovní vývoj lidstva. Dle K. Funka Drtikol pronikl ke Kristu pouze v mystické rovině (zejména v touze po ukřižování nižší osobnosti).¹³⁷ V roce 1929 si ve svých zápiscích Drtikol poznamenal sen, odehrávající se ve scénérii Svaté Hory. Levituje v něm, touží po ukřižování a pociťuje stále silnější stigma, aby před holou neomítnutou stěnou vítězně uzavřel, že tam bude věčně viset „jako v kámen nastříkán“.¹³⁸ Drtikol se zajímal o dobovou mimocírkevní interpretaci křesťanství, což jej vedlo především k poznávání křesťanských mystiků.

¹³⁰ FUNK, K. *Mystik a učitel František Drtikol*. 2. vyd. Olomouc, 2001, s. 13.

¹³¹ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 356.

¹³² BEZDĚK, R. Fotograf lidské duše. *Dingir* 2/2007. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 51.

¹³³ FUNK, K. *Mystik a učitel František Drtikol*. 2. vyd. Olomouc, 2001, s. 62.

¹³⁴ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha, 2008, s. 21-55.

¹³⁵ BEZDĚK, R. Fotograf lidské duše. *Dingir* 2/2007. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 51.

¹³⁶ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 22.

¹³⁷ FUNK, K. *Mystik a učitel František Drtikol*. 2. vyd. Olomouc, 2001, s. 62.

¹³⁸ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 158.

Vzrůstající náklonnost k mysticismu se v Drtikolovi projevovala již od mládí.¹³⁹ Jeho rozjitřené myšlení směřovalo k latentnímu mysticismu. Zájem o mystiku byl tehdejšími znamením doby. Kolem roku 1900 a posléze od počátku 30. let dochází v Čechách k velkému zájmu o esoterní nauky a zvláště o hermetismus. Po letmých dotycích se spiritismem a okultismem se Drtikol kontaktoval se skupinami studujícími hermetické nauky. Setkání s Karlem Weinfurterem, představitelem necírkevní křesťanské mystiky, a s jeho knihou *Ohnivý keř*, se stalo předělem na jeho duchovní cestě, který posléze ovlivnil celý jeho budoucí vývoj. Na Drtikola měl zásadní vliv Weinfurterův odkaz na osobní zaujetí a pravidelná cvičení, stejně jako studium křesťanských mystiků Weinfurterem přeložených.¹⁴⁰ Weinfurter ve své nauce kombinoval myšlenky západní a východní náboženské tradice. Zjednodušeně lze jeho nauku charakterizovat jako syntézu křesťanské mystiky esoterického charakteru a neohinduismu.¹⁴¹ Kniha *Ohnivý keř* se stala bezprostředním podnětem k Drtikolově ještě intenzivnějšímu osobnímu úsilí v duchovním životě. V této souvislosti A. Fárová označuje 2. polovinu 20. let (po rozpadu jeho manželství) obdobím druhého Drtikolova spirituálního vzepětí. V tomto období Drtikol vstoupil do spolku *Psyché*, jenž Weinfurter vedl. Jako silnému individualistovi však Drtikolovi začala časem vadit Weinfurterova autokratičnost, a proto spolek opustil a vydal se na cestu vlastní. Drtikol později napsal: „*Nejsem weinfurterovec. Naopak. Cítím něco z jeho osoby, co není pravé. Znáám ho osobně. Chodívá někdy ke mně. Jinak jsem mu vděčen - za to, že mne přivedl knihou Ohnivý keř na cestu. To stačí, abych jeho pozici ctil a viděl jen dobro, které přináší překlady různých mystických knih. To, co v nich je od něho, je otazník.*“¹⁴² Zájem o transcendentno a mystéria přivedlo Drtikola ke křesťanským mystikům, židovským kabalistům a orientálním mystikům. Nejblíže mu byli křesťanští mystikové typu Jakoba Böhmeho nebo Mistra Eckharta, jehož slova „*nic nechtít, nic nevědět, nic nemít - pak se do tebe rozlije Bůh*“ později často citoval (zřejmě i pro značnou podobnost se slovy Buddhovými).¹⁴³ Začátkem 30. let vstoupil Drtikol do spolku *Universalis*, společnosti českých hermetiků, a začal přispívat do časopisu *Logos*, revue pro esoterní chápání života a kultury. Zde se seznámil s Petrem Kohoutem alias Pierrem de Lasenic, jehož filozofie publikovaná v knize *Sexuální magie* (vydána mezi léty 1933

¹³⁹ MLČOCH, J. *František Drtikol Fotografie z let 1901-1914 a album Z dvorů a dvorečků staré Prahy*. 1. vyd. Praha, 1999, s. 7.

¹⁴⁰ SANITRÁK, J. *Dějiny české mystiky I - Legenda Karel Weinfurter*. 1. vyd. Praha, 2006, s. 274.

¹⁴¹ BEZDĚK, R. *Fotograf lidské duše. Dingir 2/2007*. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 51.

¹⁴² FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 359.

¹⁴³ BEZDĚK, R. *Fotograf lidské duše. Dingir 2/2007*, s. 51.

- 1935) jej významně oslovila.¹⁴⁴ V této knize je lidská sexualita pozdvižena na úroveň mystéria.¹⁴⁵ Kniha je vstupem do hermetického systému zvaného Eulis, jehož základem je láska ve všech podobách, zvláště pak metafyzická, pěstovaná magií imaginativního plození. Další kniha Pierra de Lasenice Hermes Trismegistos vede až k egyptské Knize mrtvých a k tibetské Knize mrtvých Bardo thödol, kterou v Čechách jako první přeložil právě Drtikol.¹⁴⁶ Drtikol se stal prvním novodobým českým tantrikem (ve svém chápání spojení mužského a ženského principu v božství). V časopise Logos publikoval v roce 1938 pod jménem Christoforus Drtikol překlad Jógy Velkého symbolu a Stezku Nadsmyslné moudrosti podle tibetských originálů překladem z němčiny.¹⁴⁷

Osobitě pojatá křesťanská mystika přivedla Drtikola skrze inspirace v asijských náboženských a filozofických uměních k buddhismu a józe.¹⁴⁸ Začal usilovně studovat různé východní filozofie a náboženství, z nichž ho zaujal především buddhismus a specifická forma tantrické jógy zvaná kundaliní. Zájem o buddhismus a jógu se v té době objevoval v české společnosti v souvislosti s obnovením snahy o hledání alternativních forem života. S buddhismem se Drtikol blíže seznámil z Weinfurterova překladu Vivekanandovy Radža jógy (1925) a s řadou prací o Rámakrišnovi. Později se stal jeho přítelem Leopold Procházka, přední odborník na buddhismus, autor celé řady publikací o buddhismu (např. Buddha a jeho učení).¹⁴⁹ Často spolu soukromě rozmlouvali o Buddhově nauce.¹⁵⁰ Dochovala se i vzájemná korespondence. Buddhistickou literaturu začal Drtikol překládat již koncem 20. let, pěstoval kundaliní jógu. Poslední dochovaný překlad Střední nauka Nágárdžuny je z roku 1942. Vedle Buddhy oceňuje duchovního velikána současnosti Ramana Maharšiho (1879 - 1950), indického mudrce z Arunáčaly. Buddhismu si Drtikol cenil jako „*nauky, vědy, která jde na kořen věci, podstatu člověka a celého světového dění jako pravé moudrosti, pravého poznání, jak vše stvořené vzniká*“.¹⁵¹ K buddhismu, který byl jeho mentalitě nejbližší a který se stal jeho duchovním domovem, nepřistupoval Drtikol dogmaticky a fundamentalisticky. Snažil se o osobitý dialog mezi křesťanstvím a buddhismem. Drtikol uvádí, že buddhistická cesta je jediná, jež vede bez kudrlinek k cíli. Zdůrazňoval

¹⁴⁴ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 359.

¹⁴⁵ NAKONEČNÝ, M. *Novodobý český hermetismus*. 1. vyd. Praha, 1995, s. 150.

¹⁴⁶ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 359.

¹⁴⁷ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha, 2008, s. 213-222.

¹⁴⁸ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 50.

¹⁴⁹ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 46.

¹⁵⁰ SANITRÁK, J. *Dějiny české mystiky I - Legenda Karel Weinfurter*. 1. vyd. Praha, 2006, s. 275.

¹⁵¹ BEZDĚK, R. Fotograf lidské duše. *Dingir* 2/2007. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 52.

nutnost poznání řetězce příčinnosti, tzv. odvislého vznikání.¹⁵² Drtikol bývá někdy označován jako patriarcha českého buddhismu či Buddha ze Spořilova (v roce 1928 se jako pětáctýřicetiletý stylizuje k autoportrétu do pozice Buddha).¹⁵³ Jeho učení nebylo ničím novým, přizpůsobil buddhistické učení nové době.¹⁵⁴ Poznáním filozofických aspektů buddhismu a ryze praktickými cvičeními tuto nauku sám realizoval a dosáhl úplného poznání. S vlastními křesťanskými kořeny pak synkreticky a voluntaristicky rouboval buddhismus na křesťanskou bázi.¹⁵⁵ Nikdy nepomýšlel na formulování vlastního filozofického systému. Nebyl teoretik, ale praktik. Pochopil cestu bdělého vědomí realizovaného v přítomném okamžiku.¹⁵⁶ Mírou správnosti duchovní cesty byla podle něj individuální rezonance každého hledajícího. V jeho pojetí bylo lze propojit buddhismus i s aktivní společenskou angažovaností, jak dokládá jeho životní etapa po 2. světové válce.

5.2. F. Drtikol: Duchovní učitel, jogín

Drtikolův tvůrčí zápas a vlastní duchovní seberealizace vyústily v touhu zprostředkovat své poznání druhým. Sám prošel osobitým „divokým“ buddhistickým osvícením, tj. osvícením bez vedení osobním tělesným mistrem. Seberealizace u něho spočívala v kontemplativním životě, sám na sobě uskutečnil velkou kultivační práci pomocí dechu, koncentrace a meditace.¹⁵⁷ Meditace začal prakticky zřejmě v roce 1924 a pomocí koncentračních cvičení pracoval na svém vnitřním zdokonalování. Trvalého prozření dosáhl o pět let později.¹⁵⁸ V rozhovoru s Františkem Heinem, jedním ze svých žáků, k tomu Drtikol dodává: „*Myslím, že to bylo asi v devětadvacátém roce, a stalo se mně to na Václavském náměstí. A už to neodešlo*“.¹⁵⁹ Od roku 1935 se věnoval filozofické meditaci a koncentraci v ústraní, ve vile na Spořilově.¹⁶⁰ Slovy Anny Fárové „jako východní mistr odchází z ruchu vnějšku ke klidu vnitřnímu“.¹⁶¹

Drtikol vždy vše směřoval ke spirituální praxi. Jak jsme konstatovali v předchozí kapitole, nevytvářel žádné systematické duchovní teorie. Jeho sklon k syntéze všech

¹⁵² ŠTEKL, E. *Síla moudrosti, interpretace učení Fráni Drtikola*. 2. vyd. Praha: Evžen Štekl, 1994. [online] 2004 [cit. 2010-08-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.silamoudrosti.unas.cz/cs/texts/sm.php>>. s. 22.

¹⁵³ MOUCHA, J. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha, 2007, s. 158.

¹⁵⁴ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 50.

¹⁵⁵ BEZDĚK, R. Fotograf lidské duše. *Dingir* 2/2007. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 52.

¹⁵⁶ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. 1. vyd. Praha, 2004, s. 7.

¹⁵⁷ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 350.

¹⁵⁸ BEZDĚK, R. Fotograf lidské duše. *Dingir* 2/2007. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 52.

¹⁵⁹ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha, 2008, s. 116.

¹⁶⁰ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 327.

¹⁶¹ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 327.

duchovních směrů vyústil v poznání, že všechna učení dospívají k jedné nadčasové Pravdě, kde se ve známém výroku „Poznej sám sebe“ všechna náboženství setkávají. Dle Drtikola se člověk nesmí vázat jen k jednomu názoru či nauce a nesmí na ní ulpět. Má jít za pravdou všech náboženství, která se vzájemně doplňují a v „nejvyšším praví vždy totéž“. Podle jeho názoru je pravda jen jedna, „*ať už je hlásaná v upanišadách, Buddhou, Čuangc'em nebo Kristem.*“¹⁶² V prosinci 1932 si Drtikol do svých zápisků napsal: „*A proto pravý Zasvěcenec má všechna náboženství v sobě a nepřiklání se k žádnému. Je Volný. Nač pátrat po tajemstvích Božích - žít je, to je hlavní. Žít Božím Životem, den za dnem, minutu za minutou, nepátrat, nezkoumat, nešpekulovat a člověk pozná, že nejsou tajemství, není zázraků, ale že je jen Jeho Život a že to je Jeho Zázrak.*“¹⁶³ Pravda je než jedna, jen různě vyslovená.¹⁶⁴ V srpnu 1932 si Drtikol poznamenal následující myšlenku: „*Když člověk dojde poznání, tu ztratí tři božské ctnosti: víru, naději a lásku, neb víra změní se ve vědomí, naděje v jistotu a láska v život, v soucítění s veškerým projeveným bytím.*“¹⁶⁵

Zajímavý je popis Drtikolova unikátního zážitku, který stál na počátku jeho praktického duchovního snažení. Je uveden v nedatovaném dopise (zřejmě napsaném kolem roku 1935) s oslovením „Milý bratře“. Dopis nebyl pravděpodobně určen konkrétnímu člověku, ale všem hledajícím.¹⁶⁶ Drtikol v něm uvádí: „*Byla to naprostá katastrofa. Celý svět, celé mé vědomí, celé mé já se rozbilo na cimpr campr, že z toho nezůstal ani kousek. Byl to úplný otřes, zemětřesení. A tu jsem poznal v okamžiku, jak to je hrozně jednoduché k Němu dojít. Prostě vyhodit sebe sama, celou dušičku i s tělem, se vším, s vědomím, s myšlenkou a vůlí, s touhou, plány, s vírou, láskou, nadějí a se všemi ctnostmi a nectnostmi, hříchy a dobrými skutky - tj. změnit vědomí, přestat mít vědomí lidské, vědomí oddělenosti, dvojnosti a dosadit na trůn Jeho Vědomí.*“¹⁶⁷ Drtikol prožívá vědomí, že Bůh je stav: „*A tu přišla Koruna všeho - totiž že Bůh je Stav. Stav prostého Nic, které je Vše, které spočívá Samo v Sobě, které Samo Sebe v Sobě poznává. Vše, co jsem nemohl pochopit v Evangeliiu, Bhagavadgítě a těch málo knihách, které jsem tenkrát přečetl (bylo to koncem roku 1928), vše se mi ujasnilo. Viděl jsem, cítil jsem a žil. A byl jsem Vše a Vše jsem žil, právě že jsem byl absolutní Nic.*“¹⁶⁸ Nejvyšší usebrání se mu stává volbou pro jeho další život. Jeho hlavním krédem se stává

¹⁶² BEZDĚK, R. Fotograf lidské duše. *Dingir* 2/2007. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 52.

¹⁶³ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. 1. vyd. Praha, 2004, s. 104.

¹⁶⁴ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 360.

¹⁶⁵ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. 1. vyd. Praha, 2004, s. 98.

¹⁶⁶ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. 1. vyd. Praha, 2004, s. 9.

¹⁶⁷ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. 1. vyd. Praha, 2004, s. 264.

¹⁶⁸ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. 1. vyd. Praha, 2004, s. 267.

intuitivně žít, nedělat si pravidla (neb to jsou pouta) a dělat vše skrze Boha.¹⁶⁹ Podle Drtikola nelze Boha vnímat jako bytost, ale jako „stav naprostého Nic, které je Vše“, jehož může dosáhnout každý člověk tím, že si uvědomí existenci Boha v sobě či přímo, že on sám je Bůh.¹⁷⁰ Tuto pravdu ovšem nelze dle Drtikola jen pochopit, tu je třeba žít.¹⁷¹ Úkol hledajícího spatřuje Drtikol nikoliv tedy v proměně vnějších podmínek života, ale v proměně vlastní existence.

Drtikol byl stoupencem théravádové buddhistické tradice a v jejím duchu se stavěl proti mahájánovému ideálu bódhisattvy, který chce před svým vstupem do nirvány vysvobodit všechny bytosti ze zajetí tohoto světa - sansáry. Pomáhat druhým, dokud všechny bytosti nedojdou nirvány, je podle Drtikola iluze, která vede k zastavení vlastního vývoje. Za největší sebeobětování považuje zprostředkování vlastního poznání.¹⁷² Již v době Drtikolova pražského ateliéru ve Vodičkově ulici se u něho setkávala asi stovka různých přátel, známých i žáků a diskutovali o duchovních otázkách.¹⁷³ Na večerní schůzky adeptů mystiky v Drtikolově ateliéru vzpomíná např. Alois Brož.¹⁷⁴ Po roce 1935 se už menší neformální okruh žáků, kteří byli většinou zároveň Drtikolovými blízkými přáteli, scházel ve vile na Spořilově.¹⁷⁵ Z této pronajaté vily Drtikol vytvořil něco jako malý indický či tibetský ášram.¹⁷⁶ Podle vzoru východních mistrů dával Drtikol své návody k žití a chápání duchovní cesty zejména prostřednictvím interpretace buddhismu.¹⁷⁷ Robert Bezděk konstatuje, že s jistou mírou nadsázky lze říci, že žáci k němu většinou přicházeli jako „mystikové“ a odcházeli jako „buddhisté“.¹⁷⁸ Okruh Drtikolových žáků se v průběhu doby proměňoval, protože Drtikol byl ve svých názorech dosti neortodoxní a přitom značně autoritativní.¹⁷⁹ Mezi nejbližší žáky (bylo jich celkem asi 15) patřili František Hein, Jaroslav Kočí a Evžen Štekl.¹⁸⁰ Do okruhu Drtikolových věrných žáků a zapisovatelů patřila i jeho manželka

¹⁶⁹ HOLNA, J. *Fotograf František Drtikol* (dokumentární film): autentický záznam promluvy Erviny Bokové-Drtikolové ČT-2, 6. 10. 2009.

¹⁷⁰ BEZDĚK, R. *Fotograf lidské duše. Dingir 2/2007*. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 52.

¹⁷¹ FUNK, K. *Mystik a učitel František Drtikol*. 2. vyd. Olomouc, 2001, s. 72.

¹⁷² BEZDĚK, R. *Fotograf lidské duše. Dingir 2/2007*. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 52.

¹⁷³ BEZDĚK, R. *Fotograf lidské duše. Dingir 2/2007*. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 52.

¹⁷⁴ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. 1. vyd. Praha, 2004, s. 17.

¹⁷⁵ BEZDĚK, R. *Fotograf lidské duše. Dingir 2/2007*. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 52.

¹⁷⁶ FUNK, K. *Drtikol a Hajný za mystériem tvorby*. 1. vyd. Olomouc, 2001, s. 28.

¹⁷⁷ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 350.

¹⁷⁸ BEZDĚK, R. *Fotograf lidské duše. Dingir 2/2007*. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 52.

¹⁷⁹ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 49.

¹⁸⁰ BEZDĚK, R. *Fotograf lidské duše. Dingir 2/2007*. [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>. s. 52.

Jarmila a Anna Soukupová, která mu věrně dosloužila po manželčině smrti.¹⁸¹ Zdeněk Jaroš (+2008) patřil mezi poslední žijící žáky, kteří Drtikola osobně poznali. Učení Františka Drtikola v dnešní době předávají žáci Evžena Štekla, především Antonín Šlechta, Pavel Šolc a Jan Lípa.¹⁸² Nejbližší žáci považovali Drtikola za světce, Arahata, který už na zemi dosáhl poznání.¹⁸³ František Hein Drtikolovo působení zhodnotil následujícími slovy: „*Po cizím mnozí lačnili a plynule Osvícený přebýval v jejich středu, v městě Praze.*“¹⁸⁴ Drtikol žádné vlastní psané dílo nezanechal, kromě svých deníků, dopisů přátelům a poznámek na útržcích papírů. Existují záznamy jeho výroků v poznámkách žáků nebo později zachycené vzpomínky žáků. Tento psaný materiál koloval po Čechách v několika samizdatových verzích.¹⁸⁵ Evženu Štefloví, který docházel k Drtikolovi v letech 1944 - 1961, se podařilo zachovat jeho učení v celistvosti v knize *Síla moudrosti*, interpretace učení Fráni Drtikola. Drtikol svým žákům doporučoval Mahárišihovo praxi átmavičary.¹⁸⁶ Texty o Drtikolových náboženských a filozofických názorech začaly oficiálně vycházet až po roce 1989.

Drtikol ke klíčovým otázkám přistupoval z pozice zemitého Pražáka, běžně mluvil lidovou pražskou češtinou a často používal vulgarismy. Řadu lidí tím odrazoval, jiné však svou nenucenou přirozeností a tím, že říkal věci „na plnou hubu“ a projevoval smysl pro humor a nadhled, naopak přitahoval.¹⁸⁷ Drtikol komunikoval s posluchači dle jejich úrovně chápání, podle jejich přístupu k věci.¹⁸⁸ Byl mistrem destrukce, boural sobě i druhým hrady vystavěné z řady nastřádaných fiktivních pojmů a jiného „mentálního harampádí“, rozpouštěl nánosy nevědomosti, odhaloval přetvářku a snobismus. Pro ilustraci uvádíme jeho výrok klímovského ražení pronesený jako rada směrem k velikým hloubařům, jež svazuje jejich racionalita, aby se na „všechno vysrali a nenechali si tvořit v hlavě nová hovna“. František Hein Drtikola obhajoval těmito slovy: „*Ve hrubou houni oděn byl a často drsnými slovy hovořil, a přece v srdci svém skrýval nespočet diamantů, zkáze času nepodléhajících.*“¹⁸⁹ Dle Drtikola jsou učitelé jen ukazateli cesty. V říjnu 1932 si zapsal: „*Nesmí se jít slepě tak, jak některý učitel či kniha káže, nýbrž sami musíme si svoji pravou cestu najít a šlapat. Neb nikdo nemůže za*

¹⁸¹ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 359.

¹⁸² DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha, 2008, s. 16.

¹⁸³ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 50.

¹⁸⁴ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha, 2008, s. 126.

¹⁸⁵ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha, 2008, s. 9.

¹⁸⁶ ŠTEKL, E. *Síla moudrosti, interpretace učení Fráni Drtikola*. 2. vyd. Praha: Evžen Štekl, 1994. [online] 2004 [cit. 2010-08-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.silamoudrosti.unas.cz/cs/texts/sm.php>>. s. 61.

¹⁸⁷ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 52.

¹⁸⁸ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. 1. vyd. Praha, 2004, s. 27.

¹⁸⁹ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha, 2008, s. 126.

*nás cestu vykonat, jenom my sami.*¹⁹⁰ K mystickým stavům popisovaným přáteli a žáky měl Drtikol obecně výhrady. Vycházel z toho, že křesťanská mystika bývá provázena symbolikou, která naplňuje stoupence vznešeným citem k Bohu, působí na jeho mysl a vytváří představy, jež pak mohou být na překážku v poznání duchovní pravdy. Hlavní překážkou je dle Drtikola personifikace Boha, mystické vize jsou psychické povahy.¹⁹¹ Evžen Štekl ve své knize *Síla moudrosti* charakterizoval Drtikola jako člověka ztělesňujícího klid, rozvahu, přirozenou skromnost a nenápadnost, vyzařujícího Pravdu. Ve svých dalších vzpomínkách uvádí: „*Fráňa mluvil to, co sám žil; byl dokonale odpoutaný, Moudrý, Jasný a přitom neskonale prostý a skromný*“.¹⁹² Alois Brož ve svých vzpomínkách uvádí: „*Vážil jsem si ho jako pravdivého člověka, na něhož je možno plně se spolehnout*“.¹⁹³ Některé žáky od Drtikola vzdálilo jeho vulgární vystupování a jisté autoritářství, další odradil jeho vstup do komunistické strany (např. Bedřicha Hejhala, Jaroslava Kočího, Petra Klímu).¹⁹⁴ I v řadách jeho nejbližších se vedly debaty o tom, zda člověk, který tvrdí „odlož vše“, může zároveň kouřit, pít alkohol a nevyhýbat se ani dalším tělesným rozkoším. Moralisté mu vytýkali, že mluvil sprostě a kouřil, buddhisté, že nebyl vegetariánem.¹⁹⁵ Většinou se to uzavřelo slovy, že „Fráňa je prostě svéráz, jehož vznešenost nemůže nějaké to viržinko nebo panák ohrozit“. Stanovisko Drtikolových žáků k jeho členství v KSČ je vyjádřeno v kapitole „František Drtikol - Občan“. Objevili se i tací, kteří jej považovali za nežádoucí konkurenci (Karel Minařík aj.) a snažili se ho v duchovně orientovaných kruzích zdiskreditovat (Petr Klíma aj.). O síle Drtikolovy osobnosti a síle ducha svědčí skutečnost, že on sám pomluvy neroznášel. Svůj postoj k této opozici vyjádřil takto: „*Podávám ruku všem. Zda mi svou podají nebo zda mi do ní plivnou, je jejich věc, mne to neškrábe. Klidnou hladinu mého ducha to nerozčeří*“.¹⁹⁶ I dnes má Drtikol řadu stoupců a odpůrců. Stanislav Doležal založil nakladatelství Svět, v němž vycházejí krásně upravené knihy s Drtikolovými texty, fotografiemi a myšlenkami. Drtikolovi příznivci založili internetovou stránku <http://www.zivotni-energie.cz>, věnovanou Drtikolově duchovnímu odkazu a odkazu jeho pokračovatelů. Kritické hlasy dnes reprezentuje např. Jiří Vacek, autor duchovní literatury. Na svých internetových stránkách <http://www.jirivacek.cz> odsuzuje „soudruha Drtikola“ za to, že i „přes

¹⁹⁰ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. 1. vyd. Praha, 2004, s. 100.

¹⁹¹ KOČÍ, J. (sestavil Jiří Vacek) *Cesta za pravdou*. 1. vyd. Praha, 1993, s. 26.

¹⁹² DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha, 2008, s. 38.

¹⁹³ DRTIKOL F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. 1. vyd. Praha, 2004, s. 21.

¹⁹⁴ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 50.

¹⁹⁵ SANITRÁK, J. *Dějiny české mystiky 1 - Legenda Karel Weinfurter*. 1. vyd. Praha, 2006, s. 275.

¹⁹⁶ FUNK, K. *Mystik a učitel František Drtikol*. 2. vyd. Olomouc, 2001, s. 51.

hluboké duchovní poznání hledal ještě nějakou realizaci u komunistů“ a za rovnítko, položené mezi buddhismus a dialektický materialismus, dobro a zlo; za to, že chtěl ego a zároveň Boha aj.

I přes kritická stanoviska některých současníků zůstává nesporným faktem, že Drtikol patří mezi nejvýznačnější duchovní osobnosti našeho národa. Autenticita a originalita tohoto filozofa - praktika, který mířil vysoko, ba nejvýše a uspěl, zůstávají inspirací pro další hledající. Ve svém testamentu Drtikol uvedl: „*Slova, která jsem mluvil, ve Vás ať obživnou. - Jinak mne nikdo nehledejte. - Jsem všude - také tedy ve Vás - v učení.*“¹⁹⁷

¹⁹⁷ ŠTEKL, E. *Síla moudrosti, interpretace učení Fráni Drtikola*. 2. vyd. Praha: Evžen Štekl, 1994. [online] 2004 [cit. 2010-08-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.silamoudrosti.unas.cz/cs/texts/sm.php>>. s. 61.

ZÁVĚR : Temnosvit života a světlo poznání

Samotný název této bakalářské práce „František Drtikol - Homo Creator“ mohl ve čtenáři vyvolat prvotní představu, že jejím obsahem bude hodnocení Františka Drtikola jako uměleckého fotografa, neboť tak je dnes veřejností víceméně vnímán. Rozsah formátu bakalářské práce neumožnil podat detailnější obraz Drtikolova života. V půdorysu jsme se soustředili na základní momenty Drtikolova života s akcentací příbramských reálií. Hledání Františka Drtikola v jeho rolích byla cestou odkládání jednotlivých vrstev osobnosti s cílem dobrat se kořenů její jedinečnosti a autenticity. Vedle Drtikolova naplnění individuálních tvůrčích možností se v závěru zaměříme i na paradoxy jeho života.

Druhá kapitola nazvaná „F. Drtikol: Syn, manžel, otec“ se věnuje Drtikolovu osobnímu a rodinnému životu. Je bilancí jedné velké nešťastné lásky a rozpadu prvního manželství spolu s vynuceným zpřetrháním vztahu s jedinou dcerou. Působením těchto osobních zkušeností spolu se šťastným zakotvením ve druhém manželství se proměňoval i Drtikolův vztah k ženám a zároveň se přetvářela obsahová stránka jeho uměleckého díla. Paradoxem Drtikolova zralého věku zůstává jeho pověst pražského dandyho a svobodomyšlného oslavovatele pohlavního pudu a na druhé straně realita samotářského introverta, který si stěžoval na nezáměr žen a smůlu v lásce.¹⁹⁸

Ve třetí kapitole s podkapitolami „F. Drtikol: Živnostník“, „F. Drtikol: Občan“ a „F. Drtikol: Pedagog“ se práce zabývá Drtikolovým profesním a občanským životem. První podkapitola odkrývá Drtikolův profesní potenciál, který z něj učinil předchůdce nejlepší portrétní živnostenské tvorby se znaky osobitého rukopisu. V době jeho podnikatelské činnosti v Praze patřilo k dobrému tónu dát se u něj fotografovat. Paradoxně jako úspěšný podnikatel též dvakrát zkrachoval, avšak v jeho ukončení živnosti nebyla žádná rezignace, naopak vědomé zahájení nové etapy života. Druhá podkapitola je zaměřena na život občana Drtikola, který kulminoval zejména po roce 1918 v souvislosti s činností jeho pražského ateliéru, kdy Drtikol fotografoval tehdejší politickou elitu národa včetně prezidenta republiky a svojí uměleckou tvorbou reprezentoval novou Československou republiku ve světě. Dalším mezníkem se stal rok 1948, kdy Drtikol podpořil únorový komunistický převrat. Paradoxem zůstává politická pasivita a apolitičnost předchozí etapy jeho života. Třetí podkapitola se soustřeďuje na nepříliš známou stránku Drtikolovy činnosti - na činnost pedagogickou. Pro své učedníky stejně jako pro účastníky vlastních kurzů pro fotoamatéry se stal inspirací,

¹⁹⁸ BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha, 2000, s. 1.

žádného přímého žaka však neměl. Jeho roční pedagogické působení na grafické škole po 2. světové válce se nesetkalo u žáků s velkým ohlasem. Drtikol je paradoxně autorem prvního promyšleného návrhu na zřízení fotografické školy v Praze.

Čtvrtá kapitola s podkapitolami „F. Drtikol: Fotograf“, „F. Drtikol: Grafik, kreslív“, „F. Drtikol: Malív“ a „F. Drtikol: Dekorátér, designér“ se zaměřuje na jeho umělecký a společenský život. Z dnešního pohledu je Drtikol vnímán především jako umělec, kterému se podařilo zařadit se do kontinuálního evropského uměleckého vývoje a získat světové jméno. Nově je v současnosti v odborných kruzích odhalována jeho umělecká dvojdomost jako autora fotografií a obrazů. Jeho umělecká cesta je cestou hledání výtvarné řeči. Formu díla vždy rozvíjel paralelně s různými uměleckými tendencemi; hlavní mezníky tvoří v chronologickém pořadí secese, art deco a abstrakce. A i zde se projevovala Drtikolova originalita. Jeho dílo do sebe vsáкло všechny impulzy, přesto byl vždy buď příliš napřed, nebo pozadu. Nejednou bylo jeho dílo kontroverzní jak po stránce vývojové, tak svými absolutními hodnotami. V určitých údobích jeho života převládl vždy jeden druh tvorby - fotografická, grafická, malířská nebo filozofická. Drtikol patří mezi umělce, jejichž osobní život je s uměním tak bytostně provázaný, že dílo se pak stává obrazem života a paralelně i dokladem zranění osobního a uměleckého. Originalita Drtikolova díla je výsledkem pravdivého sebevyjádření na základě nelítostného zpytování a sebepoznávání. S R. Steinerem spojovalo Drtikola obdobné teoretické pojetí umění jako vnější inspirace z vyšších světů. Jeho dílo nese v sobě další rozměr.

První podkapitola ukazuje, že Drtikol svůj úděl hledače nových možností fotografie naplnil v míře nejvyšší. Pozvedl českou fotografii z provincialismu na evropskou úroveň; spolu s K. Novákem a D. J. Růžičkou se stal zakladatelem české fotografické školy. Jako první v Čechách povznášel fotografii na tvůrčí, umělecký pojem. Dnes je tedy i díky němu fotografie vnímána jako rovnoprávné umění. Drtikol se stal klasikem aranžované ateliérové fotografie a jeho dílo patří k největším hodnotám fotografické tvorby prvních tří desetiletí 20. století. Svou osobitostí a výtvarnými kvalitami přesahuje domácí rámec a spolu s R. Demachym, C. Puyoem, H. Watzkem, H. Kühnem a R. Dührkoopem je zařazován k osobnostem dějin světové fotografie. Mezinárodního uznání dosáhl zejména svými akty. Drtikolova tvorba je vedle děl J. Funkeho, J. Sudka a J. Rösslera nepochybně největším českým vkladem do světové fotografie 1. poloviny 20. století. Drtikol objevil ve fotografii vysoce individuální a originální styl a estetiku. Jeho fotografie často vzbuzovaly prudké reakce a polemiky, jež napomohly procesu sebeuvědomění fotografie. Drtikol tak otevíral tomuto médiu

nové cesty. Po dobu třiceti let tvůrčí fotografické činnosti zůstalo jeho hlavním tématem ženské tělo, vyjadřované v nesčetných variacích. Paradoxně tento slavný fotograf po roce 1935, kdy ukončil svoji fotografickou činnost, upadá záhy do úplného zapomnění. Částečná rehabilitace jeho díla nastává až v 70. letech v souvislosti s činností obdivovatelky a popularizátorky jeho díla A. Fárové.

Druhá podkapitola se věnuje Drtikolovi - grafikovi a kreslíři. Drtikolovy tvůrčí schopnosti se v těchto oblastech vyrovnaly tehdejší kvalitní kreslířské a grafické tvorbě, jeho tvorba snese srovnání s předními umělci té doby. Třetí podkapitola se zaměřuje na Drtikolovu malířskou činnost ve 30. až 50. letech. Všeobecně je dnes vnímána jen jako tvorba okrajová, ale určité části Drtikolova výtvarného díla se dostává postupného uznání. Pro Drtikola se obrazy staly nejlepším způsobem pro vyjádření jeho duchovních stavů a pro zprostředkování jeho poznání. Dle odborné kritiky je úroveň Drtikolových obrazů velmi kolísavá. Vedle inspirovaných obrazů, namalovaných profesionálně a osobitým slohem, převažuje množství diletantských pláten. Jako malíř byl ve své době Drtikol téměř neznámý. Intenzivněji začal malovat až po svém odchodu do ústraní spořilovské vily a obrazy většinou neprodával. Byly to dary přátelům a dnes se většinou nacházejí po soukromých sbírkách. Jako prakticky neznámý umělec byl Drtikol paradoxně v roce 1948 přijat do Svazu československých výtvarných umělců jako malíř. Čtvrtá podkapitola je věnována Drtikolově doplňkové umělecké činnosti – tvorbě dekorativních artefaktů. Vedle lamp a bytových doplňků navrhoval originální figurální skulptury, jež nesly označení „Drtikolovy ozdobné předměty“.

Pátá kapitola se zabývá Drtikolovým filozofickým, náboženským a duchovním životem. V první podkapitole „F. Drtikol: Filozof, mystik, buddhista“ se ukazuje, že v touze po nalezení moudrosti a duchovní seberealizaci vedlo Drtikolovo esenciální směřování k východnímu esoternímu zaměření. Vycházel z křesťanských kořenů, aby posléze dospěl k buddhismu. I když v jeho době nebyl tento postoj u některých příznivců teosofie ničím zvláštním, přesto Drtikol prokázal nebyvalou odvahu k tvořivé syntéze křesťanství a buddhismu. Nelze souhlasit s názorem, že Drtikolův vztah ke křesťanství byl ambivalentní. Proti tomuto tvrzení svědčí nespočetné citáty z Bible, jimiž vysvětloval svou praktickou filozofii. A pomocí buddhistického učení zase zpětně osvětloval učení Kristovo. Interpretace jednotlivých Drtikolových uměleckých děl se postupně proměňovala dle jeho dosaženého filozofického stupně. Po roce 1945 zůstává paradoxním členství Drtikola - filozofa, mystika a buddhisty v komunistické straně. Jeho argumentace o slučitelnosti základních myšlenek buddhismu a dialektického materialismu ve shodné teorii „odvislého vznikání“ by ani dnes v odborných kruzích

neobstála. Heslo mnichovské školy „Ars una, species mille“, které provázelo Drtikola celou jeho uměleckou tvorbou, vyúsťuje v jeho konečné poznání „Veritas una, species mille“.

V druhé podkapitole „F. Drtikol: Duchovní učitel, jogín“ se od Drtikolových teoretických východisek obracíme k Drtikolovi, praktikovi jógy. Drtikolovým přínosem je jeho osobitá cesta jako případný návod k následování. Jeho učení existuje v Drtikolově rukopisné podobě pouze v několika deníkových zápiscích, dopisech přátelům a poznámkách na útržcích papírů. Vše ostatní tvoří výroky zaznamenané jeho žáky. Tento písemný materiál tvořil součást samizdatové literatury, oficiálně začal vycházet až po roce 1989. Celistvý výklad Drtikolova učení lze nalézt v knize „Síla moudrosti, interpretace učení Fráni Drtikola“ z pera jeho žáka Evžena Šteklá. Vedle již zmiňovaného členství v KSČ se v případě jogína jeví paradoxním i Drtikolův životní styl kuřáka, nevegetariána a příležitostného konzumenta alkoholu. Za všemi paradoxy Drtikolova života lze však spatřovat Drtikolův neortodoxní přístup a odpor k fanatismu jakéhokoli druhu. Originalitu a svéráz člověka, který jde vědomě svou vlastní cestou, na níž je ukazatelem správnosti zvoleného směru jen rezonance ve vlastním nitru. A v tomto smyslu je Drtikolův život sebevyjádřením titulu „Homo Creator“, člověka tvůrce a zároveň sebetvůrce.

A je to právě síla autenticity, která dává Drtikolovu životu a tvorbě nový rozměr. Stal-li se Drtikolův pražský ateliér de facto „Olympem umělecké a kulturní elity“ a spořilovská vila „buddhistickým chrámem“, nelze než ocenit jej jako člověka neobyčejného osobního úsilí. V úvaze nad otázkou, zda stojí výše Drtikol - člověk nebo Drtikol - umělec, ocitujeme slova osoby nejpovolanější, jeho manželky Jarmily: „*Jako člověk stojí Drtikol ještě výš než celé jeho dílo. Jeho schopnosti a nadání jsou čistým odrazem dobrého a vyrovnaného srdce*“.¹⁹⁹ V postmoderní společnosti 3. tisíciletí s její novou náboženskou sensitivitou spojenou s touhou po niterné a bezprostřední duchovní zkušenosti zůstává Drtikolův odkaz stále živý. Drtikolův umělecký odkaz spočívá na skutečnosti, že Drtikol je v současnosti stálíci globálního obchodu s uměním a sběratelskou tužbou kurátorů českých i zahraničních muzejí. Dnes je Drtikol považován za prvního českého fotografa světového významu. Na domácím a světovém trhu patří spolu s J. Sudkem, J. Funkem, J. Štýrským a z žijících s J. Koudelkou a J. Saudkem mezi nejvyhledávanější a nejdražší české fotografy. Dva vzájemně propojené světy - svět umělecký a duchovní, temnosvit života a světlo poznání,

¹⁹⁹ FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha, 2009, s. 339.

dosažené Františkem Drtikolem, vytvářejí stále aktuální odkaz, jež bude i v budoucnu zajisté předmětem dalších studií a obdivu.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 **Základní životopisná data**

- 1883 3. března se v Příbrami Marii Drtikolové (roz. Opplové) a Františku Drtikolovi narodilo třetí dítě, syn František.
- 1895 Začíná studovat na reálném gymnáziu v Příbrami.
- 1898 Nastupuje do učení k příbramskému fotografovi Antonínu Mattasovi.
- 1901 Ukončuje učební léta a zahajuje studium na Lehr-und Versuchsanstalt für Photographie v Mnichově.
- 1903 Získává diplom mnichovské školy. Pracuje v ateliérech v Německu (Karlsruhe) a ve Švýcarsku (Chur).
- 1904 Pracuje v ateliéru v Turnově a v Praze. Rukuje k tříleté vojenské službě do Benešova.
- 1907 S otcovou pomocí otevírá Atelier F. Drtikol Příbram.
- 1911 Zakládá svůj první pražský fotoateliér na Starém Městě pražském.
- 1912 Zakládá nový pražský fotoateliér na rohu Vodičkovy a Jungmannovy ulice.
- 1913 Spolu se společníkem A. Škardou zakládá obchodní společnost Drtikol a spol. a zahajuje fotografickou činnost.
- 1914 Narukuje k týlovému vojsku do Benešova.
- 1918 Navrací se k fotografické činnosti. Začíná fotografovat významné osobnosti Československé republiky.
- 1919 Vedle fotografické činnosti zahajuje vedení kurzu portrétní fotografie pro Český klub fotografů amatérů.
- 1920 Ožení se s Ervínou Kupferovou.
- 1921 Z firmy Drtikol a spol. vystupuje společník A. Škarda. Drtikolovi se narodí dcera Ervina.
- 1922 Pořádá první samostatnou výstavu v Umělecko-průmyslovém muzeu v Praze. Poskytuje první dar Umělecko-průmyslovému muzeu.
- 1924 Je jmenován členem Sekce portrétní fotografie a kinematografie při kuratoriu Státní grafické školy.
- 1925 Je mu přiznán patent fotolitografie. Pořádá samostatnou výstavu v Paříži.
- 1926 Jeho manželství je rozvedeno.
- 1927 Zahajuje sérii výstav v USA (až do roku 1936). Pořádá výstavu ve Varšavě.
- 1929 Jeho fotoateliér v důsledku světové hospodářské krize upadá.

- 1930 Pořádá fotokurzy.
- 1932 Podává inzerát na prodej svého fotoateliéru.
- 1933 Pořádá samostatnou výstavu v Londýně a Cambridge.
- 1935 Přestěhuje se do vily na Spořilově.
- 1936 Pořádá samostatnou výstavu v Durban a Port Elizabeth.
- 1939 Věnuje Umělecko-průmyslovému muzeu darem své fotografické dílo.
- 1942 Věnuje Umělecko-průmyslovému muzeu zbývající část fotografického díla, kreseb a písemné dokumentace. Podruhé se ožení, jeho manželkou se stává Jarmila Rambousková.
- 1945 Aktivně se účastní Pražského povstání. Spolu s manželkou vstupuje do KSČ. Začíná působit jako externí pedagog Státní grafické školy v Praze.
- 1946 Vystupuje spolu s manželkou z katolické církve. Ukončuje pedagogické působení na Státní grafické škole.
- 1948 Aktivně se účastní únorového převratu. Je přijat do Svazu československých výtvarných umělců.
- 1956 Přestává malovat.
- 1959 Umírá jeho manželka. Drtikol je upoután na lůžko. Pečuje o něho rodinná přítelkyně Anna Soukupová.
- 1961 Umírá v Praze 13. ledna.

Příloha č. 2 Osobní a rodinný život

F. Drtikol se sestrami Emilií
a Marií kolem roku 1886

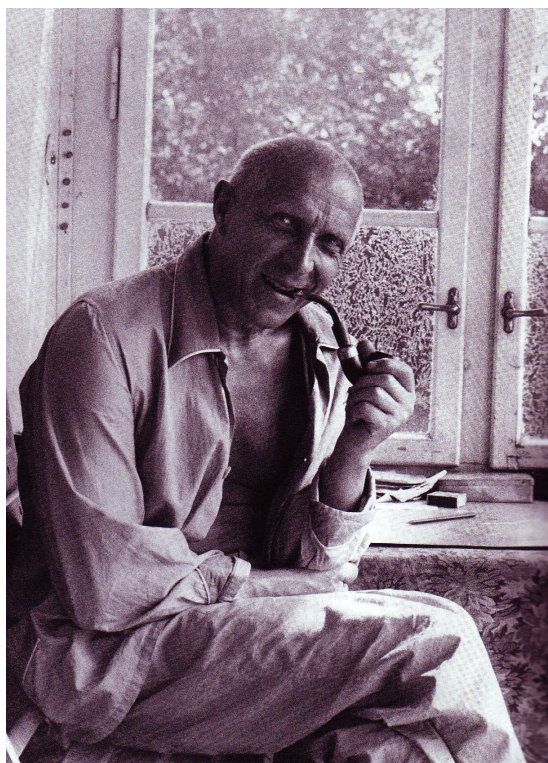

Abiturientská fotografie k ukončení
učebního poměru v roce 1901

Zdroj: Fryš, J.- Dvanáct osudů dvou staletí

Na verandě s dýmkou, 1942

Zdroj: Drtikol, F.- Duchovní cesta

Drtikolova platonická láska E. Janská

*Zdroj: Drtikol, F.- Deníky a dopisy z let 1914-1918
věnované Elišce Janské*

Drtikolova první manželka Ervína Kupferová

Zdroj: Drtikol, F.- Oči široce otevřené

Autoportrét s dcerou Ervinou, 1922

Zdroj: Birgus, Vl. - František Drtikol

S dcerou Ervinou, 8/9 1931

Zdroj: Drtikol, F. - Duchovní cesta, sv. 2

F. Drtikol se svou druhou manželkou Jarmilou, 50. léta

Zdroj: Birgus, Vl.- František Drtikol

Na procházce s Annou Soukupovou v okolí Spořilova, 1960

Zdroj: Drtikol, F.- Duchovní cesta, sv. 2

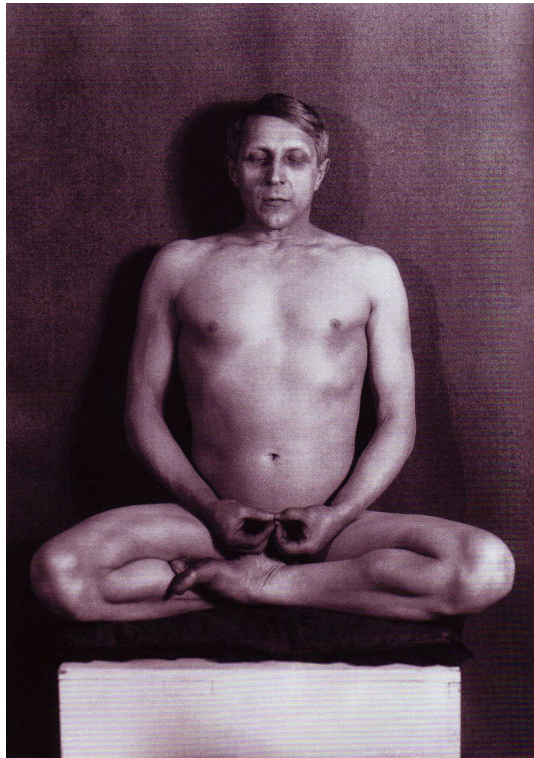
Příloha č. 3 Umělecká tvorba - ukázky

F. Drtikol: Autoportrét jako Ježíš Kristus, 1913

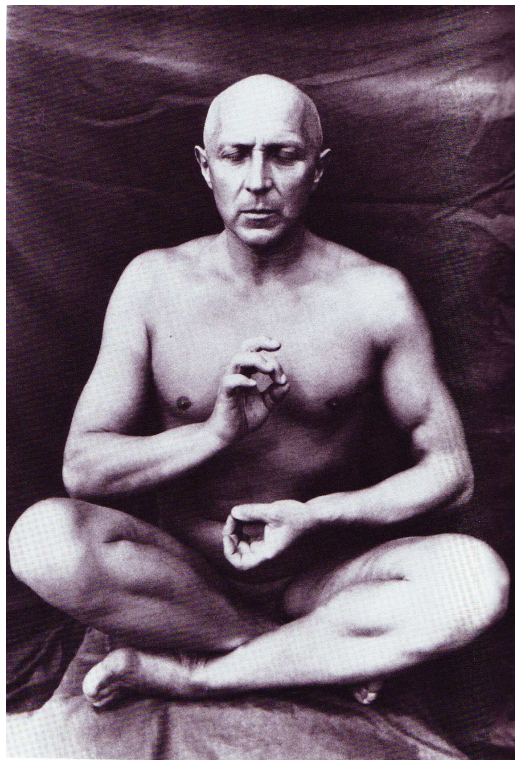
Zdroj: Birgus, Vl.- František Drtikol

F. Drtikol, Autoportrét, březen 1933

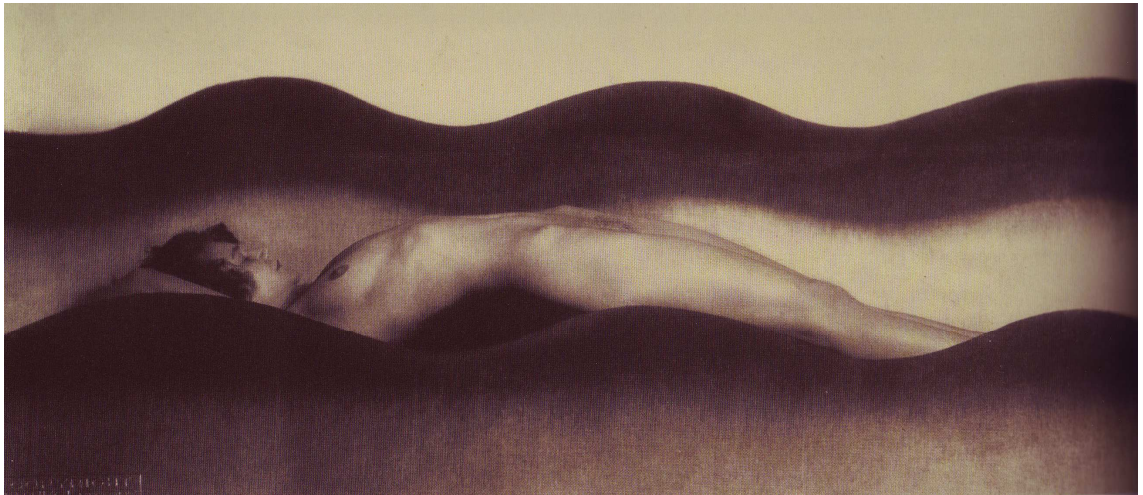
Zdroj: Drtikol, F.- Duchovní cesta

F. Drtikol, Autoportrét, srpen 1937

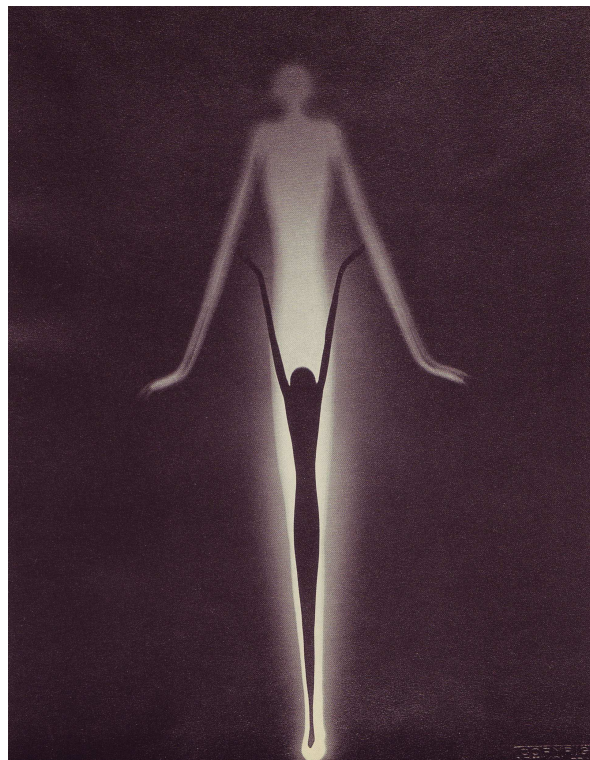
Zdroj: Drtikol, F.- Duchovní cesta

F. Drtikol, Vlna, 1925

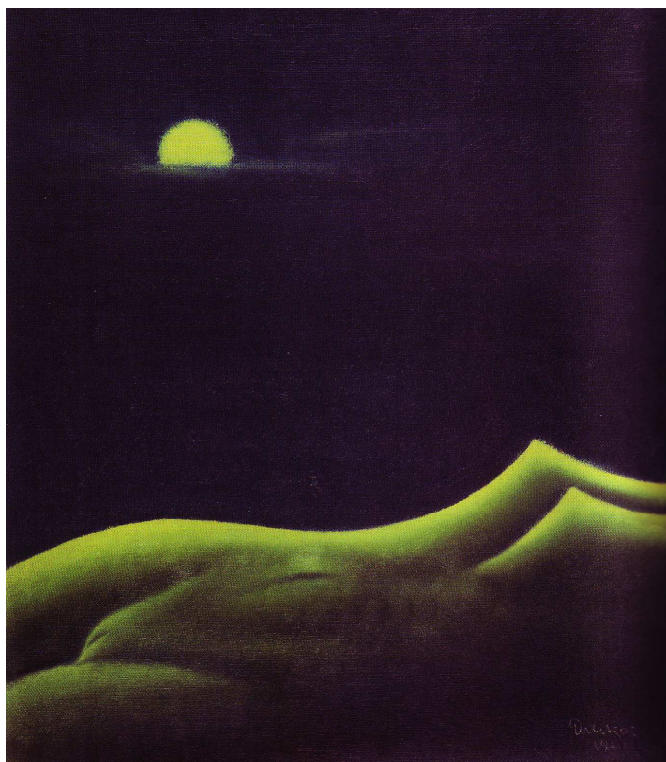

Zdroj: Birgus, Vl.; Mlčoch, J.- Česká fotografie 20. století

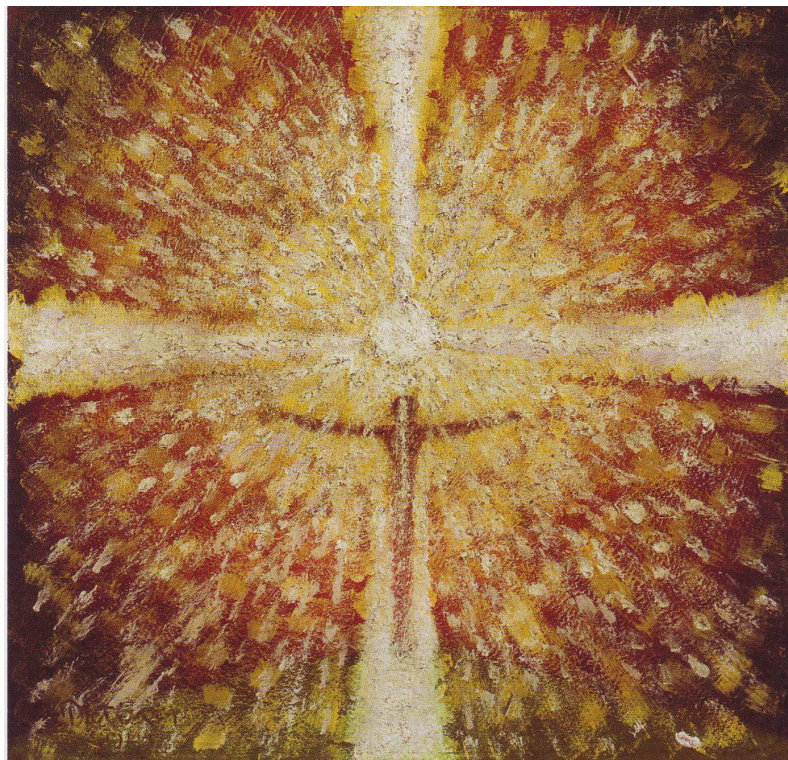
F. Drtikol, Duše, 1930 - 1931

Zdroj: Birgus, Vl.- František Drtikol

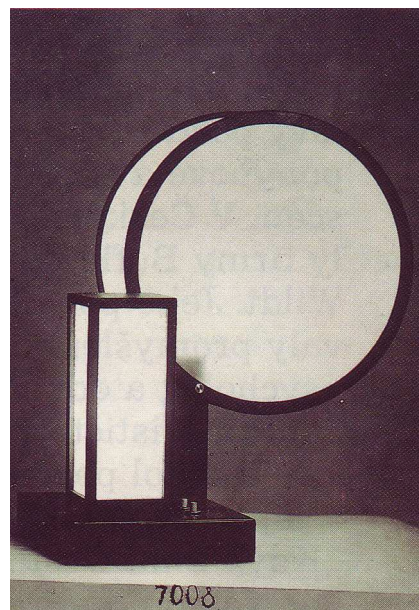
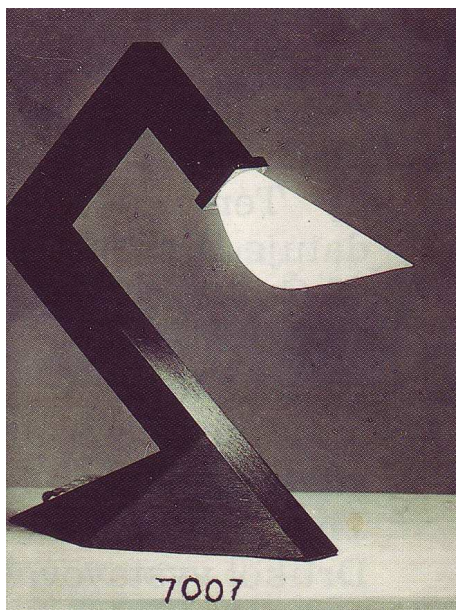

Zdroj: Drtikol, F.- Duchovní cesta

Zdroj: Drtikol, F.- Duchovní cesta, sv. 2

Objekty vyráběné Drtikolem v letech 1925 - 1935

Zdroj: Klaricová, K.- František Drtikol

Diplom z výstavy Dekorativních umění v Paříži, 1925

Zdroj: Klaricová, K.- František Drtikol

Příloha č. 4 Příbramské reálie

Stránka z třídního výkazu příbramského reálného gymnázia, školní rok 1897 - 1898

Pag. 1

Ž á k o v o		Platí-li žák školné čili od něho osvobozen a kterým vynesením		Jak do třídy žák přišel
příjmení: <i>Lrtihel</i>		I. pololetí <i>plati</i>		<i>II</i>
jméno: <i>Frantisek</i>		II. pololetí <i>plati</i>		
Den a rok jeho narození: <i>18³ III 83</i>		Má-li stipendium: jeho jméno, obnos, udělení		Výtah z vysvědčení odjinud přineseného
Jeho rodiště: <i>Příbram</i>				
Vlast: <i>Čechy</i>				
Náboženství: <i>Katolické</i>		<i>o</i>		<i>o</i>
Matěská řeč: <i>česká</i>				
	o t c o v o (matčino)	poručníkovo	odpovědného dozorce	té osoby, u které žák bydlí
Jméno	<i>Frantisek</i>	<i>o</i>	<i>otec</i>	<i>otec</i>
Stav jejich	<i>kupec</i>			
Bydliště	<i>Příbram Václavské nám. 144</i>			
	I. pololetí	II. pololetí	Poznámky	
Třída vysvědčení:	<i>bruhá</i>	<i>první</i>	<i>1) Gymn.</i>	
Mravné chování:	<i>uspokojivé</i>	<i>uspokojivé</i>		
Pilnost:	<i>dostatečná</i>	<i>dostatečná</i>		
Prospěch v jednotlivých předmětech:				
V náboženství	<i>dobrý</i>	<i>dostatečný</i>		
V jazyku latinském	<i>nedostatečný</i>	<i>dostatečný</i>		
V jazyku řeckém ¹⁾	<i>dostatečný</i>	<i>dostatečný</i>		
V jazyku českém (jakožto výchovacím)	<i>dostatečný</i>	<i>dostatečný</i>		
V jazyku francouzském	<i>o</i>	<i>o</i>		
V zeměpise a dějepise	<i>Dobrý</i>	<i>dostatečný</i>		
V mathematice	<i>chvalitebný</i>	<i>dobrý</i>		
V silozpytě	<i>dostatečný</i>	<i>dostatečný</i>		
V přírodopise ()	<i>o</i>	<i>o</i>		
V měřictví a rýsování	<i>dostatečný</i>	<i>dostatečný</i>		
V kreslení	<i>dobrý</i>	<i>chvalitebný</i>		
V krasopsaní	<i>o</i>	<i>o</i>		
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>		
Volné předměty.	V jazyku německém	<i>nedostatečný</i>	<i>nedostatečný</i>	
	<i>Pě zpěvu</i>	<i>výborný</i>	<i>chvalitebný</i>	
	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>	
	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>	
Vnější úprava prací písemných	<i>míň úhledná</i>	<i>míň úhledná</i>	Vysvědčení vydáno	
Počet zameškaných hodin v učení	<i>o</i> ; z nich neomluveno <i>o</i>	<i>o</i> ; z nich neomluveno <i>o</i>	za I. pol. ze dne <i>24</i> 1897. za II. pol. ze dne <i>15</i> III 1898.	

Čís. 630. Hlavní katalog. vn. archy pro reálné gymn.

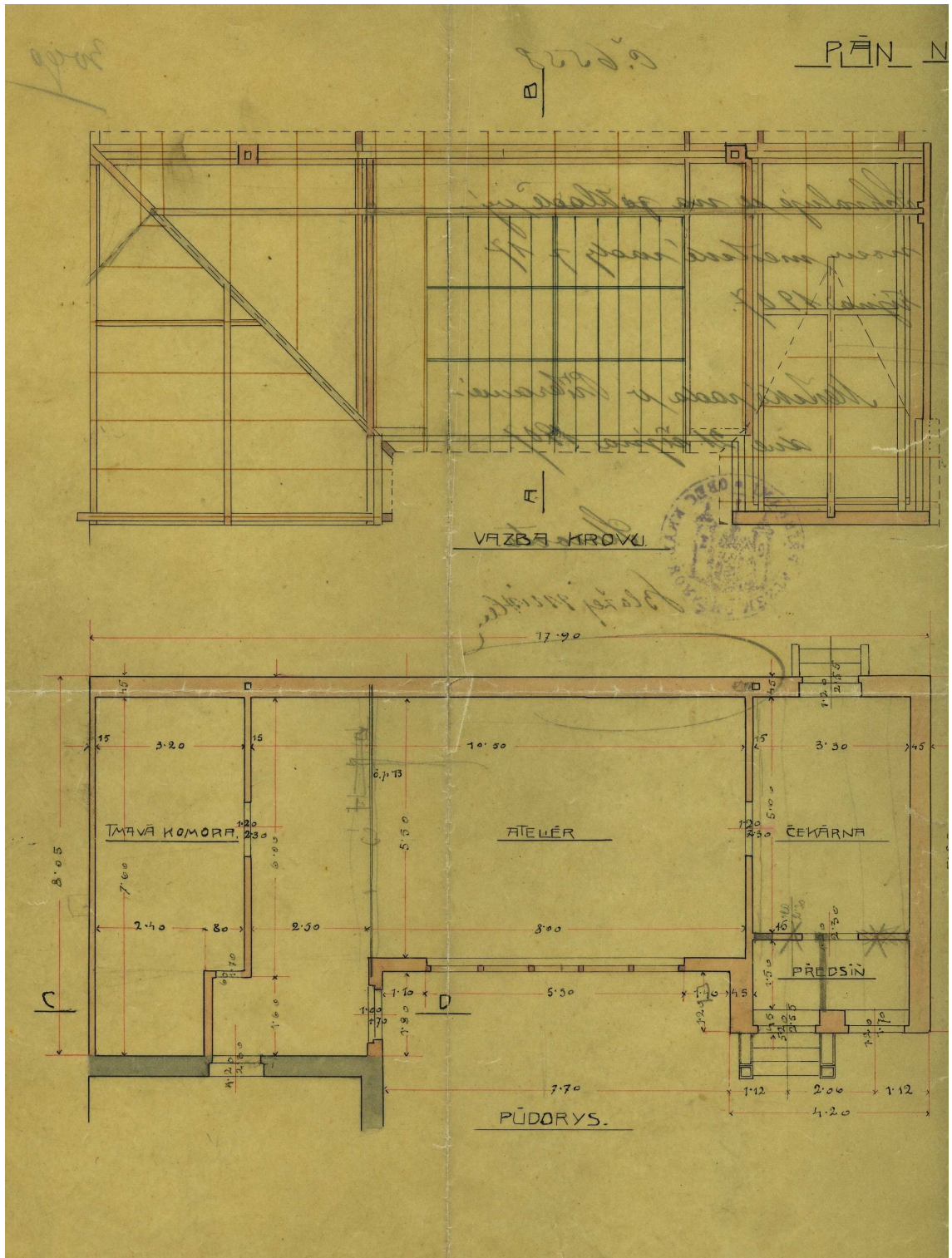
Zdroj: Státní okresní archiv Příbram

Dům, v jehož dvoře měl Drtikol svůj první fotoateliér
(Václavské náměstí 144/II Příbram)

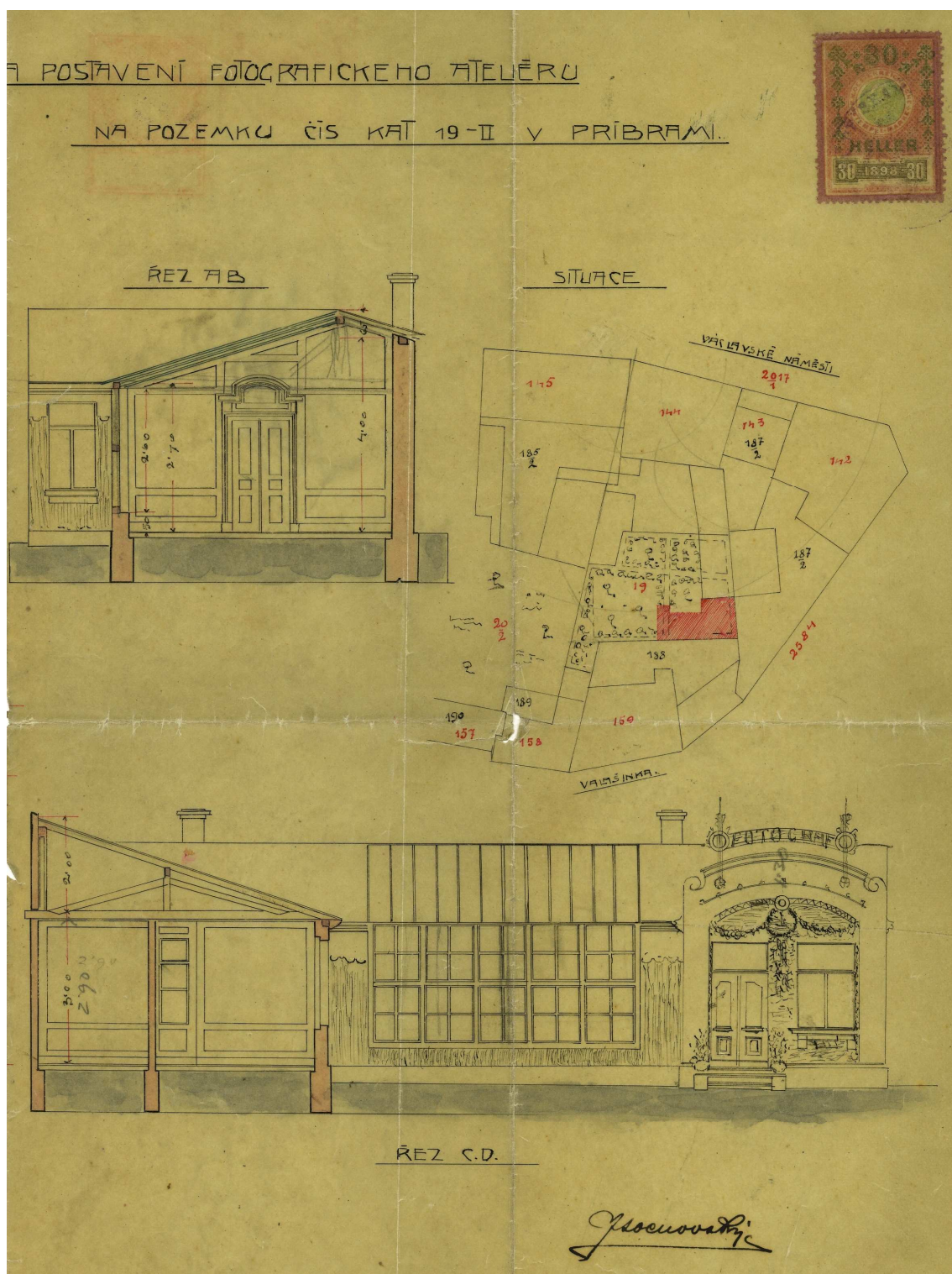

Zdroj: Vlastní

Plán na postavení fotografického ateliéru na pozemku č. kat. 19-II v Příbrami, 1. část

Plán na postavení fotografického ateliéru na pozemku č. kat. 19-II v Příbrami, 2. část

Zdroj: Státní okresní archiv Příbram (dle sdělení pracovníků archivu tento zdroj dosud nepublikován)

Hrob Františka Drtikola na příbramském hřbitově na Hvězdičce

Zdroj: Vlastní

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literární zdroje

1. BIRGUS, VL. *František Drtikol*. 2. vyd. Praha : KANT, 2000. 206 s. ISBN 80-86217-23-X.
2. BIRGUS, VL.; MLČOCH, J. *Česká fotografie 20. století*. 1. vyd. Praha : KANT, 2010. 390 s. ISBN 978-80-7437-026-7.
3. DRTIKOL, F. (k vydání připravil Stanislav Doležal) *Deníky a dopisy z let 1914-1918 věnované Elišce Janské*. 1. vyd. Praha : Svět, 2001. 174 s. ISBN 80-902986-5.
4. DRTIKOL, F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. 1. vyd. Praha : Svět, 2004. 397 s. ISBN 80-902986-6-4.
5. DRTIKOL, F. (sestavil a k vydání připravil Stanislav Doležal) *Duchovní cesta*. sv. 2. 1. vyd. Praha : Svět, 2008. 397 s. ISBN 978-80-87201-8.
6. DRTIKOL, F. *Fráňa o ženách*. In: *Fráňa Drtikol* (osobnost a dílo). Strojopis v archivu UPM Praha, s. 181.
7. DRTIKOL, F. *Návrh stanov fotografické školy*, 1918, UPM Praha.
8. DRTIKOL, F. (k vydání připravil Stanislav Doležal) *Oči široce otevřené*. 1. vyd. Praha : Svět, 2002. 76 s. ISBN 80-902986-1-3.
9. FÁROVÁ, A. *Dvě tváře*. 1. vyd. Praha : TORST, 2009. 1 151 s. ISBN 978-80-7215-369-5.
10. FÁROVÁ, A. František Drtikol- Magie imaginativního plození. *Výtvarné umění*, 1992, č. 2.
11. FRYŠ, J. *Dvanáct osudů dvou století*. 1. vyd. Příbram : Josef Fryš, 2006. 265 s. ISBN 80-239-8119-6.
12. FUNK, K. *Drtikol a Hajný za mysteriem tvorby*. 1. vyd. Olomouc : FONTÁNA, 2001. 84 s. ISBN 80-86179-63-X.
13. FUNK, K. *Mystik a učitel František Drtikol*. 2. vyd. Olomouc : FONTÁNA, 2001. 328 s. ISBN 80-86179-55-9.
14. HEIN, F. *Dodatek k životopisu Fráni Drtikola*. In: *Fráňa Drtikol* (Osobnost a dílo), Strojopisný sborník UPM, s. 6.
15. JENÍČEK, J. Na besedě u Františka Drtikola, *Československá fotografie*, 1955, roč. 6, č. 2.
16. KLARICOVÁ, K. *František Drtikol*. 1. vyd. Praha : Panorama, 1989. 200 s. ISBN 80-7038-047-0.

17. KLÍMA, L. *Sebrané spisy II Hominibus*. 1. vyd. Praha : TORST, 2006. 894 s. ISBN 80-7215-271-8.
18. KOČÍ, J. (sestavil Jiří Vacek) *Cesta za pravdou*. 1. vyd. Praha : ORFEUS, 1993. 218 s. ISBN 80-85522-44-6.
19. MLČOCH, J. *František Drtikol- Fotografie z let 1901-1914 a album Z dvorů a dvorečků staré Prahy*. 1. vyd. Praha : KANT, 1999. 68 s. ISBN 80-86217-08-6.
20. MOUCHA, J. *František Drtikol*, 1. vyd., Praha : TORST, 2007. 182 s. ISBN 978-80-7215-301-5.
21. NAKONEČNÝ, M. *Novodobý český hermetismus*. 1. vyd. Praha : VODNÁŘ, 1995. 265 s. ISBN 80-85255-85-5.
22. SANITRÁK, J. *Dějiny české mystiky 1- Legenda Karel Weinfurter*. 1. vyd. Praha : Eminent, 2006. 325 s. ISBN 80-7281-166-5.

Elektronické zdroje

1. BENEŠOVÁ, A. *Pozdní fotografická tvorba Františka Drtikola*. [online]. Brno, 2010 [cit. 2011-02-24]. Bakalářská práce (Bc.). Masarykova universita v Brně. Filozofická fakulta. Dostupný z WWW: <http://www.is.muni.cz/th/216361/ff_b/?id=173380/>.
2. BEZDĚK, R. Fotograf lidské duše. *Dingir 2/2007*, [online]. 2007 [cit. 2010-09-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.dingir.cz/Drtikol.pdf>>.
3. MARKOVÁ, T. *Role ženy ve výtvarném díle Františka Drtikola* [online]. Brno, 2008 [cit. 2010-08-11]. Bakalářská práce (Bc.). Masarykova universita v Brně. Filozofická fakulta. Dostupný z WWW: <http://www.is.muni.cz/th/165260/ff_b/>.
4. ŠTEKL, E. *Síla moudrosti, interpretace učení Fráni Drtikola*. 2. vyd. Praha: Evžen Štekl, 1994. 163 s. [online] 2004 [cit. 2010-08-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.silamoudrosti.unas.cz/cs/texts/sm.php>>.
5. ŽITNÍKOVÁ, V. *Malířské dílo Františka Drtikola* [online]. Brno, 2006 [cit. 2010-08-26]. Bakalářská práce (Bc.). Masarykova Univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Dostupný z WWW: <http://www.is.muni.cz/th/64931/ff_b/>.

Ostatní zdroje

1. HOLNA, J. *Fotograf František Drtikol* (dokumentární film): ČT-2, 6. 10. 2009.